

Trijetalige Skoalle yn Fryslân

Onderzoek naar de opbrengsten van het drietalige onderwijsmodel in Fryslân

Trijetalige Skoalle yn Fryslân

*Onderzoek naar de opbrengsten van het drietalige
onderwijsmodel in Fryslân*

Bernie van Ruijven en Jehannes Ytsma

Fryske Akademy

Ljouwert | Leeuwarden

FA nr. 1017

Trijetalige Skoalle yn Fryslân

Onderzoek naar de opbrengsten van het drietalige onderwijsmodel in Fryslân

Skriuwers: Bernie van Ruijven en Jehannes Ytsma

Foarmjouwer en opmaak: Daam de Vries

Einredaksje: Durk Gorter

Omslachfoto: Alex Bouma

ISBN 978-90-6171-011-0

© Fryske Akademy - Leeuwarden/Ljouwert - 2008

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j°, het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorrecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Summary / Gearfetting / Samenvatting	8
1 Inleiding	11
1.1 Achtergrond van het project	11
1.2 Theoretisch kader van het project	12
1.3 Beschrijving van het project	13
1.4 Rapportage en leeswijzer	15
2 Opzet van het onderzoek	17
2.1 Inleiding en onderzoeksvragen	17
2.2 Onderzoeksopzet	18
2.3 Leerlinggroepen	19
2.4 Dataverzameling en onderzoeksinstrumenten	21
3 Taalvaardigheid van de leerlingen in het drietalige onderwijsmodel	26
3.1 Inleiding	26
3.2 Taalvaardigheid van de leerlingen in groep 1 en groep 2	26
3.2.1 Taalvaardigheid Fries	27
3.2.2 Taalvaardigheid Nederlands	27
3.2.3 Samenvatting groep 1 en 2	28
3.3 Taalvaardigheid van de leerlingen in groep 3 en groep 4	29
3.3.1 Taalvaardigheid Fries	29
3.3.2 Taalvaardigheid Nederlands	30
3.3.3 Samenvatting groep 3 en 4	31
3.4 Taalvaardigheid van de leerlingen in groep 5 en groep 6	32
3.4.1 Taalvaardigheid Fries	32
3.4.2 Taalvaardigheid Nederlands	33
3.4.3 Samenvatting groep 5 en 6	35
3.5 Taalvaardigheid van de leerlingen in groep 7 en groep 8	35
3.5.1 Taalvaardigheid Fries	36
3.5.2 Taalvaardigheid Nederlands	38
3.5.3 Samenvatting van groep 7 en 8	39

3.6	Taalvaardigheid Engels	40	
3.6.1	Luistervaardigheid Engels	40	
3.6.2	Woordenschat Engels	41	
3.6.3	Begrijpend lezen Engels	41	
3.6.4	Zelfinschatting spreekvaardigheid Engels	42	
3.6.5	Samenvatting taalvaardigheid Engels	43	
4	Projectscholen ten opzichte van het provinciale en landelijke gemiddelde		44
4.1	Inleiding	44	
4.2	Niveauperdeling taalvaardigheid Fries (technisch lezen)	44	
4.3	Niveauperdeling taalvaardigheid Nederlands (drie aspecten)		45
4.4	Samenvatting provinciale en landelijke vergelijking	47	
5	Samenvatting, conclusies en discussie	49	
5.1	Inleiding	49	
5.2	Projectscholen versus controlescholen	50	
5.3	Vergelijking met het provinciale en landelijke gemiddelde		51
5.4	Conclusies en discussie	52	
5	Gearfetting, konklúzjes en diskusje	54	
5	Summary, conclusions and discussion	59	
	Literatuurverwijzingen	64	

Voorwoord

Voor u ligt de eindrapportage van het onderzoek naar de opbrengsten van het project de Trijetalige Skoalle (1997-2006). Het onderzoek is uitgevoerd door de Fryske Akademy en mogelijk gemaakt door een subsidie van de provincie Fryslân.

De eindrapportage van het onderzoek is in herinnering aan Jehannes Ytsma geschreven. Jehannes is als grondlegger van meet af aan bij de uitvoering van het onderzoek betrokken geweest. Helaas heeft hij de afronding van het onderzoek niet mee mogen maken. Jehannes is in december 2005 plotseling overleden. Met zijn overlijden hebben wij niet alleen een fijne collega verloren, maar ook een deskundige bij uitstek op het gebied van meertaligheid. Gelukkig heeft Jehannes zijn kennis vastgelegd in artikelen en tussentijdse rapportages. Voor deze eindrapportage heb ik van zijn werk gebruik kunnen maken.

In dit voorwoord wil ik de mensen bedanken die hebben meegewerkt aan het onderzoek. Allereerst betreft het de leerkrachten, de leerlingen en de ouders van de leerlingen van de deelnemende scholen. Dankzij hun medewerking is de dataverzameling goed verlopen. Daarnaast wil ik de medewerkers van het Taalsintrum Frysk van het Cedin bedanken voor de begeleiding van de scholen en hun inzet bij de ontwikkeling van Friestalige en Engelstalige materialen. Een bijzonder woord van dank gaat uit naar Willem Tjerkstra, die samen met Jehannes Ytsma de trekker van het project Trijetalige Skoalle was. Een woord van dank wil ik richten aan de leden van de stuurgroep, die op een zeer coöperatieve wijze de voortgang van het project en het onderzoek hebben gevolgd.

Voorts wil ik Danny Beetsma, Hester Deelstra, Corrie Hartholt en Bernadet de Jager bedanken voor hun aandeel in het onderzoeksproject. Tot slot wil ik Durk Gorter bedanken voor het becommentariëren en eindredigeren van de conceptteksten.

Bernie van Ruijven
FRYSKE AKADEMY

November 2007

Summary

From 1997 until 2006 the project “Trijetalige Skoalle” (trilingual school) was carried out at a number of primary schools in Fryslân, after the example of trilingual education in other European regions with a minority language.

The Friesian project entailed the systematical teaching in three languages: Dutch, Frisian, and English. These languages were also used as medium of instruction, according to the following model: 1st-6th form (4-10 year-olds): 50% Dutch, 50% Frisian; 7th and 8th form (10-12 year-olds): 40% Dutch, 40% Frisian, and 20% English.

The aim of the project was to improve the quality of education, particularly regarding Frisian and English, so that the pupils can attain the official attainment targets for all three languages at the end of primary school.

The results of the project have been studied in terms of the pupils’ language competence. In the course of the years the pupils have been tested on vocabulary, technical reading, reading comprehension, and spelling; for English listening skills were tested too. The results have been compared to those of control schools in Fryslân.

The results are encouraging. At the project schools the Dutch-speaking and Frisian-speaking pupils perform as well on Dutch as the pupils at the control schools, where, obviously, more time is spent teaching in Dutch. The pupils at the project schools perform significantly better than the pupils at the control schools as regards Frisian language competence, as a result of the time investment in Frisian. With regard to English, the pupils at the project schools perform at the same level as the pupils at the control schools. However, according to their own statements, they speak English more easily and more confidently.

The conclusion is that the pupils at the trilingual primary schools in Fryslân gain in three ways: they have mastered Dutch equally well as other pupils, but Frisian better, and they speak English more easily. This result is encouragement to expand the model of trilingual primary education in Fryslân to other primary schools and to investigate the possibilities of a trilingual stream within secondary education.

Gearfetting

Yn de jierren 1997-2006 is op in oantal basisskoallen yn Fryslân it projekt “Trijetalige skoalle” útfierd neffens it foarbyld fan trijetalich ûnderwiis yn oare Europeeske regio's mei in minderheidstaal.

Yn it projekt yn Fryslân waard systematysk ûnderwiis jûn yn trije talen: Nederlânsk, Frysk en Ingelsk; dy talen waarden ek brûkt as ynstruksjetaal, neffens dizze yndieling: yn de groepen 1-6: 50% Nederlânsk, 50% Frysk; yn de groepen 7-8: 40% Nederlânsk, 40% Frysk en 20% Ingelsk.

Doel fan it projekt wie it ferbetterjen fan de kwaliteit fan it ûnderwiis, benammen foar it Frysk en it Ingelsk, mei it doel dat de learlingen oan de ein fan de basisskoalle de offisjeel fêststelde keardoelen berikke kinne.

De útkomsten fan it projekt binne ûndersocht yn termen fan taalbehearsking fan de learlingen. De learlingen binne troch de jierren hinne hifke op har wurdskat, technysk lêzen, begripend lêzen en stavering; foar Ingelsk teffens foar harkfeardigens. De útkomsten binne fergelike mei kontrôleskoallen yn Fryslân.

De útkomsten jouwe moed foar de takomst. Op de projektskoallen prestearte de Nederlânsktalige en de Frysktalige learlingen foar Nederlânsk likegoed as de learlingen op de kontrôleskoallen, dêr't út soarte helte mear ûnderwiis yn it Nederlânsk jûn wurdt. De learlingen op de projektskoallen prestearte op de taalfeardeichheid Frysk sinjifikant better as de learlingen op de kontrôleskoallen, tanksij de tiidsynvestearing foar Frysk. De learlingen op de projektskoallen prestearte foar Ingelsk likernôch op itselde nivo as de learlingen op de kontrôleskoallen. Neffens har eigen sizzen lykwols kinne en doare sy makliker yn it Ingelsk te praten.

De slotkonklúzje is, dat de learlingen op de trijetalige basisskoallen yn Fryslân trijedûbelde winst behelje: sy behearskje it Nederlânsk likegoed as oare learlingen, mar it Frysk gâns better en sy prate makliker Ingelsk as oare learlingen. Dy útkomsten binne in oanmoediging om it model fan it trijetalich basisûnderwiis yn Fryslân ta te passen yn oare basisskoallen en om de mooglikheden fan in trijetalige stream yn it fuortset ûnderwiis te ûndersykjen.

Samenvatting

In de jaren 1997-2006 is op een aantal basisscholen in Fryslân het project “Trijtetalige skoalle” uitgevoerd naar het voorbeeld van drietalig onderwijs in andere Europese regio's met een minderheidstaal.

In het project in Fryslân werd systematisch onderwijs gegeven in drie talen: Nederlands, Fries en Engels; deze talen werden ook gebruikt als voertaal, en wel volgens deze indeling: in de groepen 1-6: 50% Nederlands, 50% Fries; in de groepen 7-8: 40% Nederlands, 40% Fries en 20% Engels.

Doel van het project was het verhogen van de kwaliteit van het onderwijs, met name voor het Fries en het Engels, opdat de leerlingen aan het einde van de basisschool de officieel vastgestelde kerndoelen in alle drie talen kunnen bereiken.

De resultaten van het project zijn onderzocht in termen van taalbeheersing van de leerlingen. De leerlingen zijn door de jaren heen gemeten op woordenschat, technisch lezen, begrijpend lezen en spellingsvaardigheid; voor Engels evenens luistervaardigheid. De resultaten zijn vergeleken met controlscholen in Fryslân.

De resultaten zijn bemoedigend. Op de projectscholen presteren de Nederlandstalige en de Friestalige leerlingen voor Nederlands even goed als de leerlingen op de controlscholen, waar uiteraard veel meer tijd onderwijs in het Nederlands gegeven wordt. De leerlingen op de projectscholen presteren op taalvaardigheid Fries significant beter dan de leerlingen op de controlscholen, dankzij de tijdsinvestering voor Fries. De leerlingen op de projectscholen presteren voor Engels nagenoeg op hetzelfde niveau als de leerlingen op de controlscholen. Volgens hun eigen verklaring kunnen en durven zij echter gemakkelijker te spreken in het Engels.

De eindconclusie is, dat de leerlingen op de drietalige basisscholen in Fryslân driedubbele winst boeken: zij beheersen het Nederlands als andere leerlingen, maar het Fries duidelijk beter en zij spreken gemakkelijker Engels dan andere leerlingen. Deze uitkomsten zijn een aanmoediging om het model van het drietalig basisonderwijs in Fryslân te verbreden naar andere basisscholen en om de mogelijkheden van een drietalige stroom in het voortgezet onderwijs te onderzoeken.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond van het project

Sinds 1970 is Fryslân door de rijksoverheid erkend als een tweetalige provincie. Dat wil zeggen dat het Fries in de provincie Fryslân wordt erkend als ‘tweede Rijkstaal’, en daarmee een officiële status heeft. Hoewel er over de jaren heen een lichte afname van het Friese taalgebruik gemeten wordt (Gorter en Jonkman 1995), geven de meest recente metingen aan dat in iets meer dan de helft van de gezinnen in Fryslân de Friese taal wordt gesproken, terwijl in 45 procent van de gezinnen Nederlands de gebruikelijke omgangstaal is (Provincie Fryslân, 2007).

In augustus 1997 is op zeven basisscholen in Fryslân een experimenteel project van start gegaan, waarin de leerlingen op den duur les zouden krijgen in drie talen, te weten Fries, Nederlands en Engels. Negen jaar later, in 2006, is het project afgerond en zijn de zeven projectscholen door de provincie officieel gecertificeerd als *Trijetalige Skoalle*. De certificering van de eerste zeven basisscholen als Trijetalige Skoalle markeert toevalligerwijs een periode van 100 jaar Fries in het primair onderwijs. In 1907 stelde het provinciaal bestuur namelijk voor het eerst geld beschikbaar voor onderwijs in het Fries. Het Fries mocht in die tijd echter alleen na schooltijd gegeven worden. Door een wijziging van de Wet op het Lager Onderwijs in 1937 werd het mogelijk om het Fries als onderdeel van vak Nederlands aan te bieden. Vanaf 1955 werd het Fries als zelfstandig vak toegestaan en tevens tot en met klas 3 (de huidige groep 5) als voertaal te gebruiken. Vanaf 1980 is het Fries een verplicht vak op het rooster van het basisonderwijs. Tegelijkertijd werd de mogelijkheid om het Fries als voertaal te gebruiken verruimd tot alle klassen. In 1993 zijn er voor het Fries kerndoelen vastgesteld, die aanvankelijk volledig gespiegeld waren aan die voor het Nederlands. Later, in 2005, zijn de kerndoelen voor het Fries herzien, maar op basis van de eerder geformuleerde kerndoelen diende het onderwijsaanbod Fries op alle basisscholen in Fryslân gericht te zijn op een volledige beheersing van de Friese taal (verstaan, spreken, lezen en schrijven) voor alle (Fries- en Nederlandstalige) leerlingen. De meeste basisscholen in Fryslân bleken maar ongeveer één lesuur per week aan het vak Fries te besteden. Het onderzoek van De Jong en Riemersma (1994) liet zien dat de kerndoelen voor het Fries in het basisonderwijs lang niet gehaald werden. Een resultaat dat door herhaalde onderzoeken van de inspectie voor het basisonderwijs is bevestigd (Inspectie van het Onderwijs 2006).

Naast het Fries is vanaf 1986 ook het Engels een verplicht vak in het basisonderwijs, zowel in de provincie Fryslân als de rest van Nederland. De praktijk is dat de meeste basisscholen wekelijks één Engelse les geven en dan vrijwel uitsluitend in de groepen 7 en 8. Het Engels wordt niet of nauwelijks als voertaal gebruikt bij andere vakken. Voor het Engels zijn in 1993 eveneens kerndoelen vastgesteld. Deze beperken zich tot eenvoudige communicatie, voor wat betreft

de vaardigheden verstaan, spreken en lezen. De eerste landelijke PPO-peiling Engels heeft duidelijk gemaakt dat de resultaten van het onderwijs Engels niet onbevredigend zijn. Edelenbos (1993) concludeerde dat de leesvaardigheid Engels redelijk was, het Engels verstaan was goed, en de leerlingen konden zich mondeling behoorlijk uiten in verschillende taalgebruikssituaties. De tweede peiling Engels in 1996 laat een aanzienlijk minder gunstig beeld zien (Edelenbos, Van der Schoot en Verstralen, 2000). Slechts 33 procent van de leerlingen presteerde met Engels op het niveau, zoals dat in het gestelde kerndoel bedoeld is.

De conclusie was in de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw dat de kerndoelen voor zowel het Fries als voor het Engels door de leerlingen in het Friese basisonderwijs niet werden gehaald. Deze teleurstellende resultaten waren voor de Fryske Akademy, in samenwerking met de schoolbegeleidingsdienst GCO *fryslân* (tegenwoordig Cedin) aanleiding voor de ontwikkeling van een nieuw taalmodel. In eerste instantie wilde men een model voor tweetalig basisonderwijs (Fries-Nederlands) opzetten, waarbij het onderwijsaanbod zou overeenstemmen met de kerndoelen, zoals die in 1993 voor beide talen geformuleerd waren. Het belangrijkste uitgangspunt voor een dergelijk model was dat taalleren zou plaatsvinden door betekenisvol en functioneel taalgebruik (interactief taalonderwijs) (De Jong en Riemersma 1994). Vertaald naar de Friese situatie betekent dit dat de talen Fries en Nederlands niet alleen als vak moeten worden onderwezen, maar ook als voertaal bij andere vakken moeten worden gebruikt (*Content and Language Integrated Learning - CLIL*). Op grond van directe ervaring met drietalig onderwijs elders in Europa, onder andere door bezoeken aan Catalonië en Baskenland kwam men in Friesland tot de conclusie dat het interactieve uitgangspunt niet alleen geldt voor Fries en Nederlands, maar net zo goed ook voor het Engels. Deze inzichten hebben geleid tot de opzet van het project Trijetalige Skoalle (Ytsma 1997). De doelstelling van het project Trijetalige Skoalle is om te komen tot een vorm van drietalig onderwijs, waarin volledig recht gedaan wordt aan de kerndoelen Fries, Nederlands en Engels. Het gaat hierbij om optimaal onderwijs *in* en *van* drie talen.

1.2 Theoretisch kader van het project

Het project van de Trijetalige Skoalle is gebaseerd op de theoretische principes die Cummins (1987) van belang acht voor succesvol meertalig onderwijs in gebieden waar een minderheidstaal gesproken wordt en op de kenmerken die Baker (1996: 184-193) noemt voor de vormen van 'Maintenance Language Bilingual Education' en 'Two Way Bilingual Education' (zie ook Ytsma 1997, 2004).

Het eerste principe van Cummins voor succesvolle meertaligheid is de additieve meertaligheid, waarmee hij wil zeggen dat het aanleren van een tweede taal niet ten koste gaat van de eerste taal. Volgens Cummins is het niveau van taalvaardigheid in de tweede taal gedeeltelijk afhankelijk van het niveau van de eerste taal. Dit betekent dat het van belang is om de eerste

taal te stimuleren. Vertaald naar het project van de Trijetalige Skoalle betekent dit dat de minderheidstaal, het Fries, substantieel aandacht moet krijgen, niet alleen als vak, maar ook door het regelmatig en bewust als voertaal te gebruiken bij andere vakken.

Het tweede principe is wederzijdse afhankelijkheid van talen. Dat wil zeggen dat taalvaardigheid in één taal vertaald kan worden naar taalvaardigheid in een andere taal. Transfer in taalvaardigheid kan gemakkelijk plaatsvinden als het onderwijs van het Nederlands, het Fries en het Engels op elkaar lijken. Bovendien wordt verondersteld dat transfer gemakkelijker plaatsvindt voor onderliggende taalvaardigheden, zoals begrijpend lezen. In de Trijetalige Skoalle worden dergelijke vaardigheden één keer aangeleerd en vervolgens in verschillende talen geoefend.

Het derde en laatste principe betreft interactief onderwijs, waarmee bedoeld wordt dat het leren van taal plaatsvindt op basis van betekenisvolle communicatie. Binnen de Trijetalige Skoalle wordt het Fries, het Nederlands en het Engels daarom niet alleen als vak gegeven, maar ook als voertaal bij de andere vakken gebruikt. Hierbij is afgesproken dat de talen bewust en gescheiden gebruikt worden om interferentie zoveel mogelijk te voorkomen. Concreet is binnen het project een duidelijke voertaalverdeling afgesproken. In groep 1 tot en met 6 is de verdeling 50 procent Fries en 50 procent Nederlands. In groep 7 en 8 komt de voertaalverdeling neer op 40 procent Fries, 40 procent Nederlands en 20 procent Engels.

Aan de sterke vormen van tweetalig onderwijs die Baker (1996: 175) onderscheidt, worden in dit experiment een aantal kenmerken ontleend. Het eerste kenmerk beschrijft dat de minderheidstaal tenminste 50 procent van de tijd gebruikt moet worden voor instructie. De andere kenmerken gaan over het scheiden van het gebruik van talen, de verdeling van de sprekers van de meerderheidstaal en de sprekers van de minderheidstaal en het integreren van beide groepen sprekers in alle lessen. Waar Baker het tweetalig onderwijs beschrijft, zijn de relevante kenmerken die hij noemt, omgezet naar een model voor drietalig onderwijs in Fryslân.

Vertaald naar het project van de Trijetalige Skoalle betekenen de principes van Cummins en de kenmerken van Baker dat de minderheidstaal, het Fries, substantieel aandacht dient te krijgen. Daarbij is het van belang dat het onderwijs in de drie talen, qua methodiek, op elkaar afgestemd is. Tot slot moet er een modus gevonden worden voor de scheiding van de drie talen.

1.3 Beschrijving van het project

De aanloop tot het project van de Trijetalige Skoalle vond plaats in 1995-1996. Voor het project zijn vanuit het GCO *Fryslân* en de Fryske Akademy twee projectleiders aangesteld, Willem Tjerkstra en Jehannes Ytsma. De projectleiders hebben in de startfase scholen

benaderd met de vraag mee te doen aan het project. Op deze vraag hebben in eerste instantie vijf basisscholen positief gereageerd. Deze groep scholen is in het schooljaar 1997-1998 met het drietalig onderwijsmodel van start gegaan. Het schooljaar daarop kwamen er nog twee basisscholen bij. Dat bracht het aantal project scholen op zeven. Alle zeven scholen zijn relatief kleine scholen op het platteland. Naast de werving van project scholen is een aantal vergelijkbare basisscholen gevraagd op te treden als 'controlescholen', dat wil zeggen dat deze scholen qua omvang en ligging overeenkwamen met de project scholen. De controlescholen hebben wel meegedaan aan het onderzoek, maar ze hebben het onderwijsmodel van de drietalige school niet ingevoerd. Bij de start van het project waren vier basisscholen bereid om als controleschool mee te werken aan het onderzoek. In het schooljaar 1998-1999 is het aantal controlescholen uitgebreid naar tien basisscholen.

Het drietalig onderwijsmodel is ingevoerd vanaf groep 1 en is verder de school ingeschoven naarmate het project vorderde. Zoals gezegd, binnen de Trijetalige Skoalle worden de drie talen, het Fries, het Nederlands en het Engels, niet alleen als vak gegeven, maar ook als voertaal gebruikt bij de andere vakken. In groep 1 tot en met 6 is de verdeling van de onderwijstijd in beginsel 50 procent Fries en 50 procent Nederlands. De scholen hebben zelf een flexibele invulling gegeven aan de 50-procentsverdeling. Zo heeft de ene school gewerkt met afwisselend een Friese en een Nederlandse week, terwijl een andere school een voertaalverdeling in dagdelen kent. In het geval van een duobaan is ook wel gekozen voor een Friessprekende en een Nederlandssprekende leerkracht. Hoe de voertaalverdeling in de klas ook was, steeds geldt dat de voertalen bewust en systematisch gescheiden zijn.

Vanaf groep 7 is het Engels als voertaal toegevoegd gedurende 20 procent van de onderwijstijd. Voor het Engels is afgesproken om die taal op twee middagen als voertaal te hanteren. Op die beide dagdelen staat het Engels als vak op de rooster, maar deze taal wordt ook gebruikt bij de wereldoriëntatie en de expressie vakken. Het streven was om het Engelse onderwijs in groep 7 en 8 door (near) native speakers te laten verzorgen. Om hier ervaring mee op te doen, hebben zes studenten van een lerarenopleiding in Belfast in de vorm van een pilot in het schooljaar 1999-2000 drie maanden les gegeven in de bovenbouw van zes van de zeven project scholen. Hoewel de ervaringen van de pilot gunstig waren, is het binnen het project niet gelukt om structureel native speakers voor het Engels in te zetten.

Het Taalsintrum Frysk van GCO *fryslân* (thans: Cedin) heeft de scholen begeleid bij het project. De leerkrachten op de project scholen konden tevens cursussen volgen, bijvoorbeeld op het gebied van Engels en schrijfvaardigheid Frysk. Voor het Nederlands hebben de scholen gebruik gemaakt van bestaand lesmateriaal. Voor het Fries konden de scholen gebruik maken van de Friese taalmethode, *Fryske Taalrotonde*, voor het technisch leren lezen van het *Brêgeboek* en voor het schrijven van *Skriuwtaal*. Voor het Engels is ook gebruik gemaakt van reguliere methoden voor Engels. Voor het gebruiken van het Engels als instructietaal bij andere vakken is nieuw materiaal ontwikkeld.

Om het project in goede banen te leiden is een stuurgroep ingesteld, bestaande uit vertegenwoordigers van de deelnemende scholen, de lerarenopleiding, de inspectie, het beleid, de begeleiding en het onderzoek. Gemiddeld genomen is de stuurgroep drie maal per jaar voor overleg bij elkaar geweest. De eerder genoemde projectleiders hebben de stuurgroep door middel van regelmatige voortgangsrapportages op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen.

Tot slot is aan het project een onderzoek verbonden. Het onderzoek is vooral gericht op de opbrengsten van het project. Om daar goed zicht op te krijgen zijn de tussentijdse resultaten reeds eerder in drie rapportages gepresenteerd. Het gaat hierbij om de onderzoeksresultaten van steeds twee jaargroepen tegelijk, te weten groep 1 en 2 (Ytsma en Beetsma, 2001), groep 3 en 4 (Deelstra en Ytsma, 2005a) en groep 5 en 6 (Deelstra en Ytsma, 2005b). De tussentijdse rapportages zijn steeds in de stuurgroep besproken. In deze eindrapportage worden alle onderzoeksresultaten opnieuw systematisch gepresenteerd.

1.4 Rapportage en leeswijzer

Deze rapportage vormt het eindverslag van het onderzoek. De rapportage begint met een toelichting op het onderzoek. Daarvoor is hoofdstuk 2 gereserveerd. Na de toelichting op de onderzoeksopzet volgen de onderzoeksresultaten in de hoofdstukken 3 en 4.

In vergelijking met het doorsnee basisonderwijs in Fryslân heeft de Friese taal op de projectscholen een prominentere positie. De leerlingen op de projectscholen krijgen immers gedurende meer uren de Friese taal en minder uren het Nederlands dan de leerlingen op reguliere basisscholen. In de bovenbouw van de projectscholen wordt ook het Engels als voertaal gebruikt. Daarmee wordt het Nederlands taalgebruik van de leerlingen op de projectscholen teruggebracht tot 40 procent van de totale lestijd. De eerste vraag met betrekking tot het drietalig onderwijsmodel is of de sterkere positie van het Fries leidt tot betere prestaties voor wat betreft de Friese taalvaardigheid. Daarbij, en niet minder belangrijk, speelt de vraag of het intensievere gebruik van de Friese taal en later ook het Engels als voertaal, ten koste gaat van de Nederlandse taalvaardigheid van de leerlingen. Anders gezegd: hebben de leerlingen in het drietalig onderwijsmodel voldoende de mogelijkheid om de Nederlandse taal te leren en goed te beheersen?

Het antwoord op deze vragen is bijzonder relevant voor de ontwikkeling van het drietalig onderwijsmodel in Fryslân. Daartoe is een onderzoek uitgevoerd, waarvan in dit rapport verslag gedaan wordt. In het onderzoek is de taalvaardigheid Fries en Nederlands van de leerlingen op de projectscholen geanalyseerd. Voorafgaand aan de resultaten worden eerst de onderzoeksopzet en onderzoeksvragen van het project toegelicht. In de laatste paragraaf worden de vragen geformuleerd, die in het onderzoek zijn uitgewerkt. In de hoofdstukken daarna volgt een

analyse van de resultaten en wordt er een beeld gegeven van de Friese, Nederlandse en Engelse taalvaardigheid van de leerlingen op de projectscholen in vergelijking tot de controlescholen en voor zover mogelijk in vergelijking tot provinciale en landelijke gemiddelden.

2 Opzet van het onderzoek

2.1 Inleiding en onderzoeksvragen

Het onderzoek naar de Trijetalige Skoalle past in een jarenlange internationale onderzoekstraditie, waarin de effecten van verschillende modellen van tweetalig onderwijs worden bestudeerd (Ytsma, 1997). Het project van de Trijetalige Skoalle past in een Europese ontwikkeling van drietalig onderwijs in regio's met een minderheidstaal (Beetsma, 2002).

Het onderwijsmodel dat voor het Friese basisonderwijs ontwikkeld is, tracht een antwoord te vinden op de uitkomsten van onderzoeken, waaruit blijkt dat de kerndoelen voor het Fries (De Jong en Riemersma, 1994) en het Engels (Edelenbos, Van der Schoot en Verstralen, 2000) niet gehaald werden in het Friese basisonderwijs. Het project Trijetalige Skoalle is bedoeld om de Friese en Engelse taalprestaties van de leerlingen op de deelnemende basisscholen te verbeteren, terwijl de Nederlandse taalvaardigheid op peil blijft. Het project Trijetalige Skoalle is bedoeld om een verbetering aan te brengen in het basisonderwijs, te beginnen op de deelnemende basisscholen. Uiteindelijk moet het project zijn uitstraling hebben naar alle basisscholen in Fryslân.

Met het oog op deze doelstellingen is aan het project een wetenschappelijk onderzoek gekoppeld. De opzet van het onderzoek is gebaseerd op het schema van Baker (1993). Baker onderscheidt vier categorieën variabelen, die bij meertalig onderwijs van belang zijn, namelijk proces-, context-, input- en outputvariabelen (Baker 1993:238). Het onderzoek heeft zich vooral gericht op de outputvariabelen. Vooral de taalprestaties van de leerlingen zijn van belang. Wat zijn de Friese en Engelse taalprestaties van de leerlingen op de projectscholen en hoe verhouden de Friese en Engelse taalprestaties van de projectleerlingen zich ten opzichte van hun Nederlandse taalvaardigheid? Samengevat zijn voor het onderzoek naar de opbrengsten van het project Trijetalige Skoalle de volgende twee onderzoeksvragen geformuleerd:

- 1 Hoe werkt het drietalige onderwijsmodel?
- 2 Wat is de opbrengst van het drietalig onderwijsmodel in termen van de taalvaardigheden voor de drie verschillende talen?

De tweede vraag vormt nadrukkelijk de kern van het onderzoek en dus ook van deze publicatie. Het onderzoek richt zich dus vooral op de opbrengst van het taalonderwijs en veel minder op de proceskant of op de bredere context van het taalonderwijs.

Gegeven het accent van het onderzoek is de eerste onderzoeksvraag beantwoord in de vorm van praktijkbeschrijving van drie aspecten van het taalmodel, te weten de drie talen als vak,

de drie talen als voertaal en de plek van de drie talen bij het vak wereldoriëntatie. De gegevens zijn voor een belangrijk deel verzameld door middel van observaties, waaronder observaties van de talige interactie in de klas. Daarnaast hebben de schoolleiders, leerkrachten en begeleiders aanvullende gegevens geleverd over de drie aspecten van het taalmodel.

Met het oog op de outputvariabelen zijn de leerlingen in groep 1 tot en met 6 op de projectscholen getoetst op hun taalvaardigheid Fries en Nederlands. In de beide hoogste groepen 7 en 8 zijn de leerlingen eveneens getoetst op hun vorderingen met het Engels.

Zoals wij in het voorgaande hoofdstuk beschreven hebben, is het drietalig onderwijsmodel ingevoerd vanaf groep 1 en verder de school ingeschoven naarmate het project vorderde. De toetsing heeft steeds plaatsgevonden aan het eind van het schooljaar. Op die manier zijn de resultaten van de leerlingen op de projectscholen longitudinaal gevolgd. Daarnaast zijn de resultaten van de leerlingen op de projectscholen vergeleken met die van een groep vergelijkbare leerlingen van een aantal vergelijkbare scholen. De groep leerlingen op de projectscholen zijn daartoe gematched aan de groep leerlingen op controlescholen.

2.2 Onderzoeksopzet

Het leerlingenonderzoek is gericht op de taalprestaties Fries, Nederlands en Engels van de leerlingen op de projectscholen. Bij de uitwerking van de dataverzameling en onderzoeksinstrumenten (paragraaf 2.4) zullen wij de instrumenten verder toelichten.

Om een referentiegroep voor de leerlingen te kunnen vormen zijn bij aanvang van het project Friese basisscholen gevraagd op te treden als controlescholen. In eerste instantie waren vier Friese basisscholen bereid mee te werken. In het schooljaar 1998-1999 is het aantal controlescholen uitgebreid naar tien basisscholen. De controlescholen zijn op het punt van schoolgrootte en geografische ligging vergeleken met de projectscholen. Uit de vergelijkingen zijn geen verschillen van betekenis naar voren gekomen. Op het punt van de voertaal wijken de controlescholen af van de projectscholen. Zo zijn op de projectscholen het Fries en het Nederlands gelijkwaardig aan elkaar, terwijl het Fries op de controlescholen een minder prominente plek heeft. Wat het Engels in de bovenbouw betreft verschillen de project- en controlescholen op dezelfde punten van elkaar (voertaal, vak en wereldoriëntatie). Op de projectscholen wordt in de bovenbouw 20 procent van de tijd het Engels als voertaal gebruikt: een deel van het vak wereldoriëntatie wordt in het Engels gegeven en het Engels wordt twee keer in de week als vak gegeven. Op de controlescholen wordt het Engels één keer in de week als vak gegeven, heeft het Engels geen functie bij het vak wereldoriëntatie en wordt het Engels niet gebruikt als voertaal.

De matching van de groepen leerlingen is gecontroleerd op taalachtergrond, sociaal-

economische achtergrond en non-verbale intelligentie. De resultaten van de vergelijkingen worden in de volgende paragraaf gegeven, waarin wij de leerlinggroepen zullen beschrijven.

In het onderzoek is de Friese en Nederlandse taalvaardigheid van de leerlingen op de projectscholen geanalyseerd. Voor het onderzoek is de tweede, centrale onderzoeksvraag naar de opbrengst in termen van taalvaardigheid verder opgesplitst in twee deelvragen:

- a In hoeverre komt het niveau van de Friese en Nederlandse taalvaardigheid van de leerlingen op de projectscholen overeen met dat van de leerlingen op de controlescholen?
- b Hoe verhoudt de Friese en Nederlandse taalvaardigheid van de leerlingen op de projectscholen zich ten opzichte van relevante referentiegroepen?

De eerste deelvraag (a) wordt hier uitvoerig beantwoord door de gemiddelde scores op de Friese en Nederlandse taaltoetsen van de leerlingen op de projectscholen te vergelijken met die van de leerlingen op de controlescholen. Naar wij aannemen zullen de Friestalige leerlingen beter presteren op Friese toetsen en Nederlandstalige leerlingen beter op Nederlandstalige toetsen. Met het oog op het effect van de taalachtergrond zijn de analyses afzonderlijk onder de leerlingen naar taalachtergrond uitgevoerd. De verschillen in de gemiddelde scores zijn getoetst met behulp van de variantie-analyse (One-way ANOVA). Het significantieniveau is op één procent gesteld. De resultaten van de vergelijkende analyses op projectniveau zijn in het derde hoofdstuk beschreven.

Om de tweede deelvraag (b) te kunnen beantwoorden worden de gemiddelde taalprestaties van de leerlingen op de projectscholen afgezet tegen provinciale dan wel landelijke gegevens. Deze vergelijkingen worden uitgevoerd aan de hand van de niveauverdeling, zoals het Cito deze op basis van een provinciale dan wel een landelijke steekproef samengesteld heeft. Bij het bespreken van verschillen in niveauverdelingen zullen we ons concentreren op substantiële verschillen in de percentages risicoleerlingen (leerlingen die presteren op D-niveau en E-niveau) en percentages leerlingen die op de hogere niveaus (A-niveau en B-niveau) presteren. Als norm voor een substantieel verschil is vijf procent gehanteerd, wat inhoudt dat we alleen verschillen die groter zijn dan vijf procent in de tekst bespreken. De vergelijkingen van de niveauverdelingen worden (voor zover mogelijk) van de leerlingen in groep 4, groep 6 en groep 8 gemaakt, waardoor tevens een longitudinaal beeld ontstaat. De resultaten van de vergelijkingen van de niveauverdelingen worden in het vierde hoofdstuk gepresenteerd.

2.3 Leerlinggroepen

Het leerlingenonderzoek is gestart in het schooljaar 1997-1998 onder de leerlingen van groep 1 op vijf projectscholen en vier controlescholen. Het schooljaar daarop zijn nog twee

basisscholen in het project gestapt en is het aantal controlescholen uitgebreid naar tien. Op deze project- en controlescholen is in het schooljaar 1998-1999 een tweede meting onder de leerlingen in groep 1 verricht. Het totale aantal getoetste leerlingen in groep 1 is 224 leerlingen. Hiervan zaten 96 leerlingen op de zeven projectscholen en 128 leerlingen op de tien controlescholen.

De samenstelling van de onderzoeksgroepen in het eerste leerjaar is op moedertaal en sociaal-economisch milieu met elkaar vergeleken. De verdeling van de leerlingen naar moedertaal staat in tabel 2.1.

Tabel 2.1: Verdeling van de leerlingen op de projectscholen en controlescholen naar moedertaal; in percentages

Projectscholen (n=96)		Controlescholen (n=128)	
Fries	Nederlands	Fries	Nederlands
71	29	70	30

Zoals uit tabel 2.1 blijkt is 71 procent van de groep leerlingen op de projectscholen Friestalig, terwijl 29 procent van de leerlingen Nederlandstalig opgevoed wordt. Onder de leerlingen op de controlescholen meten wij nagenoeg dezelfde percentages leerlingen met een Friestalige dan wel Nederlandstalige achtergrond. Qua taalachtergrond komt de samenstelling van de beide onderzoeksgroepen dus goed met elkaar overeen. De oververtegenwoordiging van Friestalige leerlingen op de projectscholen heeft te maken met het feit dat de projectscholen plattelandsscholen zijn, waar het Friese taalgebruik meer voorkomt dan in de meer verstedelijkte gebieden in Fryslân. Ook de controlescholen zijn plattelandsscholen, waardoor wij onder de controlegroep ook meer Friestalige (70%) dan Nederlandstalige (30%) leerlingen meten. De projectgroep komt op dit punt overeen met de controlegroep.

De vergelijking van de project- en controlegroep op het punt van de sociaal-economische achtergrond is uitgevoerd aan de hand van het opleidingsniveau van de ouders. Deze gegevens zijn door de scholen aangeleverd in termen van het leerling-gewicht. Leerlingen, van wie één van de ouders tenminste een MBO opleiding heeft afgerond, behoren tot het sociaal-economisch midden en hogere milieu en krijgen het gewicht 1,00. De leerlingen, van wie de beide ouders niet meer dan een LBO opleiding hebben genoten, worden tot het sociaal-economisch lagere milieu gerekend en krijgen daardoor het gewicht 1,25. Aan de leerlingen van wie één van de ouders in het buitenland geboren is en beide ouders niet meer dan een LBO opleiding hebben afgerond wordt het gewicht 1,90 toegekend. De verdeling van de leerlingen naar sociaal-economische achtergrond staat in tabel 2.2.

Tabel 2.2: Verdeling van de leerlingen op de projectscholen en controlescholen naar sociaal-economische achtergrond; in percentages

	Projectscholen (n=96)	Controlescholen (n=128)
1,00-leerlingen	81	89
1,25-leerlingen	19	11
1,90-leerlingen	-	-

Op basis van deze gegevens blijkt er een klein verschil te zijn in de verdeling van de beide leerlinggroepen (zie tabel 2.2). Het verschil zit in het feit dat er op de projectscholen, relatief gezien, iets meer 1,25-leerlingen (19%) zitten dan op de controlescholen (11%), tegen iets minder leerlingen uit de sociaal-economisch midden en hogere milieus (1,00-leerlingen). De afwijking is echter gering, waardoor het effect op de onderzoeksresultaten ook beperkt zal zijn. Tevens blijkt dat er geen leerlingen van allochtone afkomst op de deelnemende scholen zitten (1,90 leerlingen).

Tot slot zijn we nagegaan of de groep leerlingen op de projectscholen op het punt van aanleg vergelijkbaar is met die van de groep leerlingen op de controlescholen. Daarvoor zijn bij alle leerlingen op het moment dat zij in het zesde leerjaar zaten de Tussentest van Eduforce afgenomen. Hiervan zijn twee onderdelen gebruikt, te weten >Redeneren met woorden: Analogieën= (verbaal) en >Redeneren met figuren: Reeksen= (performaal). Redeneren met woorden bestond uit 34 items, waarbij de maximale score dus ook 34 was. De test Redeneren met figuren bestond uit 30 items, met een maximale score van 30. Op basis van beide onderdelen is per leerling een somscore berekend (maximaal 64) en voor beide groepen leerlingen is de gemiddelde somscore berekend. Met een t-test (independent samples) is getoetst of het gemiddelde van beide groepen leerlingen overeenkomt. Dit blijkt het geval te zijn. De leerlingen uit groep 6 van de projectscholen (n=88) halen een gemiddelde van 35,2 en de leerlingen van de controlescholen (n=125) scoren gemiddeld 35,6 (t= - 0,30, n.s.).

2.4 Dataverzameling en onderzoeksinstrumenten

Voor wat betreft de taalprestaties hebben de leerlingen in groep 1 tot en met 6 op de projectscholen Friese en Nederlandse taaltoetsen gemaakt. Op het moment dat de leerlingen in groep 7 en groep 8 zaten, zijn zij ook getoetst op de taalvaardigheid Engels. Voor een totaaloverzicht zijn in tabel 2.3 de taaltoetsen, die in de verschillende leerjaren afgenomen zijn, samengevat.

Tabel 2.3: Overzicht van de toetsen met betrekking tot de taalvaardigheid van de leerlingen op de projectscholen; naar leerjaar

	Groep							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Fries en Nederlands								
Tweetaligheid	x	x						
Woordenschat			x	x				
Technisch lezen			x	x	x	x	x	x
Spelling					x	x	x	x
Begrijpend lezen					x	x	x	x
Engels								
Luistervaardigheid							x	x
Woordenschat							x	x
Begrijpend lezen							x	x
Zelfinschatting								x

In groep 1 en groep 2 hebben de leerlingen vijf afzonderlijke taaltoetsen uit de toets *Tweetaligheid voor kleuters* gemaakt (Verhoeven et al, 1995). Het gaat hier om de toetsen klankmanipulatie, zinsvorming, tekstbegrip, passieve woordschat en actieve woordschat. Bij de toets klankmanipulatie moeten de leerlingen een Nederlands en een Fries woord nazeggen, die qua klank veel op elkaar lijken (bijvoorbeeld kat-kâld). De toets bevat 25 woordparen. Bij het onderdeel zinsvorming moeten de leerlingen een zin nazeggen. De zinnen, 40 in totaal, zijn in de beide talen hetzelfde. Bij tekstbegrip worden de leerlingen vragen voorgelegd over vier verhaaltjes, die voorgelezen zijn. De vragen en de verhaaltjes zijn hetzelfde voor het Fries en het Nederlands. De maximale score op de toets tekstbegrip is 20. Bij de toets voor de passieve woordschat moeten de leerlingen een woord aanwijzen en daarbij een plaatje kiezen uit vier voorbeelden. Voor het Fries en het Nederlands zijn dezelfde woorden en plaatjes gebruikt. De maximale score op dit onderdeel is 40. De actieve woordschat wordt getoetst door leerlingen plaatjes te laten benoemen. Ook op dit onderdeel is de maximale score 40 punten. De score op de taaltoets is de som van de scores op de vijf taaltoetsen. De maximale score is 165 punten.

De leerlingen in groep 3 en groep 4 zijn getoetst op het technisch lezen en de woordschat. Het niveau van *technisch lezen Fries* is vastgesteld met behulp van de Twa-Minute-Toets Frysk (kaart 1) van het Cito. Op de kaart staan in totaal 120 woorden. De toetsscore is het aantal woordjes dat de leerling in één minuut goed gelezen heeft. Aan de hand van omzettingstabellen kan de toetsscore omgezet worden in vijf niveau's, A tot en met E. Deze niveauverdeling is gebaseerd op een Friese steekproef van leerlingen op plattelandsscholen. Om de *woordschat Fries* te toetsen heeft de Fryske Akademy een variant ontwikkeld op de

toets woordenschat Nederlands voor leerlingen in groep 3 en groep 4 van het Cito. Het aantal items van de geconstrueerde Friese woordenschattoets is 35. De maximale score op de Friese woordenschattoets is 35. De betrouwbaarheid van de Friese woordenschattoets is ruim voldoende (Cronbach's alpha = 0,78).

Voor de meting van de *technische leesvaardigheid Nederlands* is de Drie-Minuten-Toets van het Cito gehanteerd (kaart 1). Kaart 1 telt 150 woordjes. De toetsscore is het aantal woordjes dat de leerling in één minuut goed gelezen heeft. Net zoals bij de Twa-Minute-Toets kan de toetsscore aan de hand van tabellen omgezet worden in vijf niveaus, A tot en met E. Anders dan bij de Friese toets is de niveauperdeling met betrekking tot de Nederlandse toets gebaseerd op een landelijke steekproef. De *Nederlandse woordenschat* is vastgesteld met behulp van de hiervoor genoemde toets woordenschat Nederlands voor groep 3 en groep 4 van het Cito. Deze toets telt 50 items en de maximale score, die een leerling op de toets kan behalen is ook 50. De beide woordenschattoetsen zijn klassikaal afgenomen en de toetsen voor het technisch lezen zijn individueel afgenomen.

Op het moment dat de leerlingen in groep 5 en groep 6 zaten, zijn zij getoetst op drie taalvaardigheden, te weten het technisch lezen, spelling en begrijpend lezen. Het niveau van *technisch lezen Fries* is, net zoals in de voorgaande twee leerjaren, vastgesteld met behulp van de Twa-Minute-Toets Frysk (kaart 1) van het Cito. Voor de *spelling Fries* (stavering) heeft de Fryske Akademy een toets ontwikkeld, die gelijk is voor groep 5 en groep 6. Het aantal items bedraagt 36, hetgeen ook de maximale score is die behaald kan worden. De betrouwbaarheid van de Friese staveringstoets is ruim voldoende (Cronbach's alpha = 0,85). Ook voor het *begrijpend lezen Fries* heeft de Fryske Akademy een toets ontwikkeld. De toets bevat 25 items en is gelijk voor de leerlingen in groep 5 en groep 6. Met het oog op de betrouwbaarheid (Cronbach's alpha = 0,82) zijn twee items uit de toets verwijderd, waardoor de maximale score op de toets begrijpend lezen Fries op 23 kwam te liggen.

Voor de meting van de *technische leesvaardigheid Nederlands* is de Drie-Minuten-Toets van het Cito gehanteerd (kaart 3). Kaart 3 telt 120 woorden. De toetsscore en het niveau wordt op dezelfde manier berekend zoals hiervoor bij kaart 1 beschreven is. De *Nederlandse spelvaardigheid* is vastgesteld met behulp van de Schaal Vorderingen in Spellingsvaardigheid 2 uit het Leerlingvolgsysteem van het Cito. De toets voor de leerlingen in groep 5 bevat 34 items en voor de leerlingen in het zesde leerjaar 36 items. De behaalde scores zijn aan de hand van een omzettingstabel omgezet in schaalcores. De schaalcores kunnen vervolgens weer omgezet worden in vijf niveaus (A tot en met E) zoals het Cito deze op basis van een landelijke steekproef samengesteld heeft. Voor het in kaart brengen van de vaardigheid in *begrijpend lezen Nederlands* is gebruik gemaakt van de Toets Begrijpend Lezen uit het Cito-leerlingvolgsysteem. De leerlingen in groep 5 hebben toets 1 gemaakt, de leerlingen in groep 6 toets 2. Beide toetsen bestaan uit drie delen met elk 25 vragen. Alle leerlingen maken deel 1, op basis van hun score op dit eerste deel maken ze vervolgens deel 2 (15 vragen of minder goed van deel 1) of deel 3 (16 of

meer vragen goed van deel 1). De toetsscore is het aantal goede antwoorden op beide gemaakte delen. De toetsscore kan aan de hand van omzettingstabellen (aparte tabellen per leerjaar en gemaakte delen) omgezet worden in een CLIB-score. De CLIB-scores kunnen vervolgens weer omgezet worden in vijf niveau's, A tot en met E. Deze niveauperdeling is gebaseerd op een landelijke steekproef. Met uitzondering van de beide toetsen voor het technisch lezen zijn de Friese en Nederlandse toetsen spelling en begrijpend lezen klassikaal afgenomen.

In het zevende en achtste leerjaar zijn de leerlingen voor wat betreft de Friese en Nederlandse taalvaardigheid getoetst op drie aspecten, te weten technisch lezen, spelling en begrijpend lezen. Bovendien zijn de leerlingen getoetst op de Engelse taalvaardigheid. De taalvaardigheid Engels is in kaart gebracht met drie toetsen, namelijk een toets luistervaardigheid, een toets woordenschat en een toets begrijpend lezen. Daarnaast hebben de leerlingen twee vragen beantwoord: of ze het Engels kunnen en durven gebruiken.

Voor het meten van de vaardigheid *technisch lezen Frysk* is gebruik gemaakt van de Twa-Minute-Toets uit het Cito-leerlingvolgsysteem. Zowel de leerlingen uit groep 7 als de leerlingen uit groep 8 hebben woordjes gelezen van kaart 2A. De berekening van de toetsscore en het omzetten naar niveaus gaat op dezelfde wijze als wij hiervoor reeds beschreven hebben. Voor het meten van de *spellingsvaardigheid Frysk* heeft de Fryske Akademy zelf een toets ontwikkeld. De Friese toets bestaat uit zinnen, waaruit de leerlingen één woord moeten opschrijven. De Friese toets bestaat uit 36 opgaven, de toetsscore is het aantal woorden dat de leerlingen goed gespeld hebben. Voor het meten van de vaardigheid *begrijpend lezen Frysk* is gebruik gemaakt van twee Friese teksten met ieder 10 vragen, die voor eerder onderzoek door de Fryske Akademy zijn ontwikkeld. Deze twee subtoetsen bleken in het betreffende onderzoek voldoende moeilijk en betrouwbaar te zijn (De Jager, 2003). Aangezien de leerlingen twee subtoetsen met elk 10 vragen hebben gemaakt, konden ze op deze toets in totaal 20 punten scoren.

Voor het vaststellen van de vaardigheid in *technisch lezen Nederlands* hebben de leerlingen de Drie-Minuten-Toets uit het Leerlingvolgsysteem van het Cito gemaakt. Zowel de leerlingen van groep 7 als de leerlingen van groep 8 hebben van leeskaart 3 woordjes gelezen. De berekening van de toetsscore en het niveau is eerder beschreven bij kaart 1. Voor het toetsen van de *spellingsvaardigheid Nederlands* in groep 7 en 8 is de Schaal Vorderingen in Spellingsvaardigheid 3 uit het Leerlingvolgsysteem van het Cito gebruikt. In beide groepen zijn toetsen voor niet-werkwoorden afgenomen. In groep 7 is versie B van de toets voor eind groep 7 gebruikt, in groep 8 eveneens versie B, maar dan van de toets voor midden groep 8. Beide toetsen bestaan uit 40 opgaven, die bestaan uit een zin, waaruit één woord moet worden opgeschreven op een antwoordblad. De toetsscore is het aantal goede antwoorden. De toetsscore kan aan de hand van tabellen omgezet worden in een schaalscore. De schaalscores kunnen vervolgens weer omgezet worden in 5 niveau's, A tot en met E. Deze niveauperdeling is gebaseerd op een landelijke steekproef. Voor het in kaart brengen van de vaardigheid in *begrijpend lezen Nederlands* is gebruik gemaakt van de Toets Begrijpend Lezen uit het Cito-leerlingvolgsysteem.

De leerlingen in groep 7 hebben toets 3 gemaakt, de leerlingen in groep 8 toets 4. Beide toetsen bestaan uit drie delen met elk 25 vragen. Alle leerlingen maken deel 1, op basis van hun score op dit eerste deel maken ze vervolgens deel 2 (15 of minder vragen goed van deel 1) of deel 3 (16 of meer vragen goed van deel 1). De toetsscore is het aantal goede antwoorden op beide gemaakte delen. De toetsscore kan aan de hand van omzettingstabellen (aparte tabellen per leerjaar en gemaakte delen) omgezet worden in een CLIB-score. De CLIB-scores kunnen vervolgens weer omgezet worden in vijf niveau's, A tot en met E. Deze niveauperdeling is gebaseerd op een landelijke steekproef.

Voor het in kaart brengen van de *luistervaardigheid Engels* is gebruik gemaakt van een luistertoets, die gebruikt is binnen de Periodieke Peiling van het Onderwijsniveau (PPON) voor het vak Engels. Uit de luistertoets zijn twee van de vier teksten met bijbehorende vragen gebruikt. Over de twee teksten hebben de leerlingen in totaal 14 vragen beantwoord, 12 open vragen en twee meerkeuzevragen.

Voor het meten van de vaardigheid in *begrijpend lezen Engels* is een toets uit de PPON gebruikt. Deze toets is eveneens in verkorte vorm gebruikt. De leerlingen hebben negen (van de 13) korte teksten gelezen en hierbij 12 van de 21 vragen beantwoord, 10 open vragen en 2 meerkeuzevragen.

Om een indruk te krijgen van de *zelfinschatting* van de vaardigheid om het Engels te spreken, hebben we de leerlingen van groep 8 twee vragen gesteld, namelijk of ze een kort gesprek *kunnen* en of ze het *durven* te voeren met een Engelstalig persoon. De leerlingen konden uit vijf antwoordcategorieën kiezen, te weten helemaal niet (0), met moeite (1), vrij aardig (2), goed (3) en heel gemakkelijk (4). Een lage score impliceert dat de leerling geen gesprek met een Engelstalig persoon kan of durft aan te gaan. Een hoge score geeft aan dat de leerling geen taaldrempel ten aanzien van het Engels ervaart en een gesprek in het Engels met een Engelstalig persoon kan en durft aan te gaan.

3 Taalvaardigheid van de leerlingen in het drietalige onderwijsmodel

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan de analyses van de taalvaardigheid van de leerlingen op de projectscholen centraal. Zoals gezegd, zijn de projectleerlingen van groep 1 tot en met groep 8 getoetst op de Friese en Nederlandse taalvaardigheid. Op het moment dat de leerlingen in groep 7 en groep 8 zaten, zijn zij tevens getoetst op de Engelse taalvaardigheid. De gemiddelde scores op de taaltoetsen van de leerlingen op de projectscholen zijn vergeleken met die van de leerlingen op de controlescholen. Aansluitend zijn er vergelijkingen gemaakt ten opzichte van landelijke cijfers. De vergelijkende analyses zijn bedoeld om een antwoord te krijgen op de centrale onderzoeksvraag, te weten:

Wat is de opbrengst van het drietalig onderwijsmodel in termen van de taalvaardigheden voor de drie verschillende talen?

Eerst bespreken wij de resultaten van de vergelijkingen ten opzichte van de controlegroep. Bij de bespreking behandelen wij de resultaten van steeds twee jaargroepen tegelijk, beginnend met de resultaten van de leerlingen in groep 1 en groep 2.

3.2 Taalvaardigheid van de leerlingen in groep 1 en groep 2

De eerste meting is aan het begin van het schooljaar 1997-1998 onder de leerlingen in groep 1 uitgevoerd. Van de eerste lichter zaten 41 leerlingen op de vijf projectscholen en 27 leerlingen op de vier controlescholen. Het schooljaar daarop zijn nog twee basisscholen in het project gestapt en is het aantal controlescholen uitgebreid naar tien. Op deze project- en controlescholen is in het schooljaar 1998-1999 een tweede meting onder de leerlingen in groep 1 verricht. Het totale aantal getoetste leerlingen in groep 1 komt daarmee op 224 leerlingen. Hiervan zaten 96 leerlingen op één van de zeven projectscholen en 128 leerlingen op één van de tien controlescholen. Op het moment dat de leerlingen in groep 2 zaten, zijn zij opnieuw getoetst. De groep telde op dat moment 301 leerlingen.

Zoals gezegd, werd de taalvaardigheid Fries en Nederlands van de leerlingen in groep 1 en groep 2 gemeten met behulp van vijf afzonderlijke taaltoetsen uit de toets Tweektaligheid voor kleuters (Verhoeven et al, 1995), te weten klankmanipulatie, zinsvorming, tekst-begrip, passieve woordenschat en actieve woordenschat. De score op de taaltoets is de som van de scores op de vijf taaltoetsen, met een maximale score van 165 punten.

3.2.1 Taalvaardigheid Fries

Voor de vergelijkende analyses zijn de gemiddelde scores op de Friese toets van de Friestalige leerlingen en Nederlandstalige leerlingen op de projectscholen en controlescholen berekend (zie tabel 3.1).

Tabel 3.1: Taalvaardigheid Fries van de leerlingen in groep 1 en 2 van de projectscholen en de controlescholen; naar taalachtergrond (totaalscores, max. 165)

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 1	111	110	91	100	n.s.
Groep 2	142	141	131	123	n.s.

Wanneer wij naar resultaten van de leerlingen in groep 1 kijken, zien wij dat de gemiddelde score van de Friestalige leerlingen op de projectscholen (111) nagenoeg overeenkomt met die van de Friestalige leerlingen op de controlescholen (110). Van de Nederlandstalige leerlingen weten de leerlingen op de controlescholen in vergelijking met de Nederlandstalige leerlingen op de projectscholen op de taaltoets een hogere score te behalen (respectievelijk 100 en 91). Volgens de statistische analyses zijn de verschillen in de gemiddelde scores van de leerlinggroepen naar taalachtergrond echter niet significant. Dat wil zeggen dat de leerlingen in groep 1 op de projectscholen op het gebied van de Fries taal op hetzelfde niveau presteren als de leerlingen op de controlescholen.

Op het moment dat de leerlingen in groep 2 zitten, zien wij hetzelfde beeld, Dat wil zeggen dat de verschillen in de gemiddelde scores op de taaltoets van de vier deelgroepen niet significant zijn. De projectleerlingen in groep 2 presteren voor wat betreft de Friese taalvaardigheid op hetzelfde niveau als de leerlingen op de controlescholen. Dit geldt zowel voor de Friestalige leerlingen als voor de Nederlandstalige leerlingen. Hierbij ligt het voor de hand dat de Friestalige leerlingen iets beter scoren op een toets van de Friese taalvaardigheid.

3.2.2 Taalvaardigheid Nederlands

Voor een beeld over de Nederlandse taalvaardigheid zijn de gemiddelde scores op de Nederlandse taaltoets van de leerlingen in groep 1 en groep 2 op de projectscholen vergeleken met die van hun jaargenootjes op de controlescholen (zie tabel 3.2). Ook hier zijn de vergelijkingen uitgesplitst naar taalachtergrond.

Tabel 3.2: Taalvaardigheid Nederlands van de leerlingen in groep 1 en 2 van de projectscholen en de controlescholen; naar taalachtergrond (totaalscores, max. 165)

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 1	103	110	111	124	n.s.
Groep 2	140	144	147	141	n.s.

Tabel 3.2 laat zien dat van de leerlingen in groep 1 de Nederlandstalige leerlingen op de controlescholen de hoogste score op de Nederlandse taaltoets hebben behaald (namelijk 124). Ten opzichte van de Nederlandstalige leerlingen op de projectscholen is de gemiddelde score van de Nederlandstalige leerlingen op de controlescholen 13 punten hoger. Van de Friestalige leerlingen weten ook de leerlingen op de controlescholen de hoogste score op de taaltoets te halen (namelijk 110). De gemiddelde score van de Friestalige leerlingen op de projectscholen is in vergelijking met de gemiddelde score van de andere deelgroepen het laagst (de score is 103). Volgens de statistische analyses zijn de verschillen in deze gemiddelde scores van de onderscheiden deelgroepen echter niet significant. Het betekent dat de leerlingen op de projectscholen en controlescholen bij aanvang van het basisonderwijs voor wat betreft de Nederlandse taalvaardigheid op nagenoeg hetzelfde niveau presteren. Dit geldt zowel voor de Friestalige als Nederlandstalige leerlingen in groep 1.

Ook in groep 2 blijken de leerlingen op de projectscholen voor wat betreft het Nederlands, statistisch gezien, op hetzelfde niveau te presteren als de leerlingen op de controlescholen. Dit resultaat geldt zowel voor de Friestalige als de Nederlandstalige leerlingen. Zoals het bij de Friese taalvaardigheid voor de hand ligt dat de Friestalige leerlingen beter scoren, is het geen verrassing dat de Nederlandstalige leerlingen het beter doen op de toetsen voor de Nederlandse taalvaardigheid. We zien dat reeds in groep 2 de onderlinge verschillen tussen de taalachtergrond van de leerlingen vrijwel zijn verdwenen.

3.2.3 *Samenvatting groep 1 en 2*

De resultaten uit de voorgaande tabellen kunnen we ook nog op een andere wijze presenteren, zodat in één oogopslag duidelijk wordt waar de overeenkomsten en waar de verschillen tussen de groepen zitten. In tabel 3.3 zijn de resultaten van de vergelijkingen onder de leerlingen in groep 1 en groep 2 aldus samengevat. Het = teken staat voor 'gelijk aan leerlingen op de controlescholen', < voor 'lager dan de leerlingen op de controlescholen' en > voor 'hoger dan de leerlingen op de controlescholen'.

Tabel 3.3: Samengevatte vergelijking van de taalvaardigheid Fries en Nederlands van de leerlingen in groep 1 en 2 van de project scholen ten opzichte van de leerlingen op de controlescholen

	Fries		Nederlands	
	Groep 1	Groep 2	Groep 1	Groep 2
Taalvaardigheid	=	=	=	=

Ten aanzien van de taalvaardigheid Fries blijkt, dat de gemiddelde prestaties van leerlingen in groep 1 van de project scholen en de controlescholen bij aanvang van het project met elkaar overeenkomen. Bij de meting aan het eind van groep 2 worden ook geen verschillen gevonden tussen de gemiddelde prestaties van de leerlingen op de project scholen en de prestaties van de leerlingen op de controlescholen. Ook hier geldt het resultaat voor zowel de Friestalige leerlingen als voor de Nederlandstalige leerlingen.

3.3 Taalvaardigheid van de leerlingen in groep 3 en groep 4

In het schooljaar 1999-2000 is het onderzoek voortgezet onder de leerlingen in groep 3. Na de eerste meting is in het schooljaar 2000-2001 een tweede meting verricht. Bij de tweede meting zijn de leerlingen in zowel groep 3 als in groep 4 getoetst. Tot slot is aan het eind van het schooljaar 2001-2002 de laatste groep leerlingen in het vierde leerjaar getoetst. De totale onderzoeksgroep in de beide leerjaren telde 252 leerlingen. Hiervan zaten 91 leerlingen op de project scholen en 161 leerlingen op de controlescholen. De leerlingen in de beide leerjaren zijn in het kader van het onderzoek getoetst op de vaardigheden technisch lezen en de woordenschat.

3.3.1 Taalvaardigheid Fries

Voor de vergelijkende analyses zijn de gemiddelde scores op de toets technisch lezen Fries van de leerlingen in de verschillende deelgroepen berekend (zie tabel 3.4).

Tabel 3.4: Technisch lezen Fries van de leerlingen in groep 3 en 4 van de project scholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 3	17	16	21	13	n.s.
Groep 4	38	30	42	24	< 0,001

In tabel 3.4 kunnen we zien dat zowel de Friestalige leerlingen als de Nederlandstalige leerlingen op de project scholen (respectievelijk 17 en 21) in vergelijking met de Friestalige en

Nederlandstalige leerlingen op de controlescholen (respectievelijk 16 en 13) hogere scores op de Friese taaltoets hebben behaald. De statistische analyses wijzen echter uit dat het verschil in de gemiddelde scores op de Friese taaltoets van de vier deelgroepen niet significant is.

Onder de leerlingen in groep 4 meten wij daarentegen een significant verschil in de gemiddelde scores op de toets voor het technisch lezen van de leerlingen op de projectscholen en controlescholen. De gemiddelde score van Friestalige en Nederlandstalige leerlingen in groep 4 van de projectscholen (respectievelijk 38 en 42) is hoger dan die van de Friestalige en Nederlandstalige leerlingen op de controlescholen (respectievelijk 30 en 24). Dat wil zeggen dat de projectleerlingen in het vierde leerjaar met technisch lezen Fries voor zijn op hun jaargenoten op de controlescholen.

De volgende toets betreft de Friese woordenschat (zie tabel 3.5).

Tabel 3.5: Woordenschat Fries van de leerlingen in groep 3 en 4 van de projectscholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 3	27	27	22	22	n.s.
Groep 4	30	29	25	25	n.s.

In tabel 3.5 zien we dat, in tegenstelling tot het technisch lezen, de leerlingen op de projectscholen op de Friese woordenschattoets, statistisch gezien, op hetzelfde niveau presteren als de leerlingen op de controlescholen. Dat geldt zowel voor de Friestalige als de Nederlandstalige leerlingen in groep 3 en in groep 4.

3.3.2 *Taalvaardigheid Nederlands*

Om de Nederlandse taalvaardigheid in kaart te brengen hebben de leerlingen in groep 3 en 4 een toets technisch lezen Nederlands en woordenschat Nederlands gemaakt. Eerst worden de resultaten voor de toets technisch lezen gepresenteerd (in tabel 3.6).

Tabel 3.6: Technisch lezen Nederlands van de leerlingen in groep 3 en 4 van de projectscholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 3	38	43	43	41	n.s.
Groep 4	66	67	73	65	n.s.

Wanneer wij naar de resultaten op de toets technisch lezen in tabel 3.6 kijken, zien wij dat de Friestalige en Nederlandstalige leerlingen in groep 3 op de projectscholen op een vergelijkbaar niveau presteren als hun jaargenoten op de controlescholen.

Op het moment dat de leerlingen in groep 4 zitten, laten de Nederlandstalige projectleerlingen iets betere prestaties zien (score 73). De verschillen in de gemiddelde scores op de Nederlandse taaltoets van de vier deelgroepen in het vierde leerjaar zijn echter niet significant.

Vervolgens zijn de resultaten voor de toets van de Nederlandse woordenschat aan de orde (tabel 3.7).

Tabel 3.7: Woordenschat Nederlands van de leerlingen in groep 3 en 4 van de projectscholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 3	40	39	40	41	n.s.
Groep 4	44	45	44	44	n.s.

Ook op de Nederlandse woordenschattoets laten de groepen leerlingen op de projectscholen en controlescholen overeenkomstige prestaties zien (zie tabel 3.7). In het derde leerjaar varieert de gemiddelde score op de woordenschattoets Nederlands van de vier deelgroepen tussen de 39 en 41 punten, terwijl de deelgroepen in het vierde leerjaar gemiddeld genomen een score van 44 à 45 punten weten te behalen.

3.3.3 Samenvatting groep 3 en 4

Op dezelfde wijze als voor de groepen 1 en 2 zijn de resultaten van de vergelijkingen van de gemiddelde scores van de leerlingen op de projectscholen ten opzichte van die van de leerlingen op de controlescholen in symbolen in één tabel samengevat (zie tabel 3.8).

Tabel 3.8: Vergelijkingen van de taalvaardigheid Fries en Nederlands van de leerlingen in groep 3 en 4 van de projectscholen ten opzichte van de leerlingen op de controlescholen

	Fries		Nederlands	
	Groep 3	Groep 4	Groep 3	Groep 4
Technisch lezen	=	>	=	=
Woordenschat	=	=	=	=

Ten aanzien van de taalvaardigheid Fries vinden we één positief verschil in de gemiddelde

prestaties van de leerlingen op de projectscholen in vergelijking met de leerlingen op de controlescholen. Op de toets technisch lezen Fries blijken de Friestalige en Nederlandstalige leerlingen op de projectscholen in groep 4 significant hoger te scoren dan de leerlingen in de referentiegroep op de controlescholen. Zowel in groep 3 als in groep 4 komen de gemiddelde prestaties van de leerlingen op de projectscholen overeen met die van de leerlingen op de controlescholen op alle overige aspecten.

3.4 Taalvaardigheid van de leerlingen in groep 5 en groep 6

In het schooljaar 2001-2002 is de eerste lichting leerlingen in groep 5 op de projectscholen en controlescholen getoetst. In het schooljaar daaropvolgend is een tweede meting verricht. Bij de tweede meting zijn zowel de leerlingen in groep 5 als in groep 6 getoetst. Tot slot is aan het eind van het schooljaar 2003-2004 de laatste groep leerlingen in het zesde leerjaar getoetst. Qua omvang telde de onderzoeksgroep in het vijfde leerjaar 229 leerlingen, tegen 219 leerlingen in groep 6. Het onderzoek onder de leerlingen in groep 5 en groep 6 is gericht op drie taalvaardigheden, te weten het technisch lezen, spelling en begrijpend lezen.

3.4.1 Taalvaardigheid Fries

Wij beginnen met de vergelijkingen van de resultaten op de Friese toets technisch lezen, zoals die door de leerlingen in groep 5 en groep 6 behaald zijn. Daarvoor zijn in tabel 3.9 de gemiddelde scores op de toets van de leerlingen in de verschillende deelgroepen naast elkaar gezet.

Tabel 3.9: Technisch lezen Fries van de leerlingen in groep 5 en 6 van de projectscholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 5	49	41	51	34	< 0,001
Groep 6	64	57	64	47	< 0,001

De tabel laat zien dat de gemiddelde score van zowel de Friestalige als de Nederlandstalige projectleerlingen significant hoger is dan die van hun jaargenoten in de controlegroep. Dit resultaat geldt voor het moment dat de leerlingen in groep 5 en in groep 6 zitten.

In tabel 3.10 zijn de gemiddelde scores op de staveringtoets Fries van de vier deelgroepen gegeven.

Tabel 3.10: Stavering Fries van de leerlingen in groep 5 en 6 van de project scholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 5	17	13	20	12	< 0,001
Groep 6	21	16	22	14	< 0,001

Uit de resultaten in de tabel kunnen we opmaken dat de projectleerlingen in groep 5 en groep 6 op het onderdeel Friese stavering significant beter presteren dan de leerlingen in de controlegroepen. Ook hier zien wij dat dit positieve resultaat geldt voor zowel de Friestalige als de Nederlandstalige projectleerlingen.

Als laatste toetsonderdeel zijn in tabel 3.11 de gemiddelde scores op de toets begrijpend lezen Fries samengevat.

Tabel 3.11: Begrijpend lezen Fries van de leerlingen in groep 5 en 6 van de project scholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 5	13	12	15	12	< 0,001
Groep 6	16	15	15	14	n.s.

Wanneer wij naar het vijfde leerjaar kijken, zien wij dat de Nederlandstalige projectleerlingen de hoogste score op de Friese taaltoets hebben weten te behalen (score = 15). De analyses wijzen uit, dat zij met begrijpend lezen Fries significant beter presteren dan de leerlingen in de andere drie deelgroepen. Op het moment dat de leerlingen in groep 6 zitten, laten de vier onderscheiden subgroepen overigens weer overeenkomstige prestaties zien.

3.4.2 Taalvaardigheid Nederlands

Aansluitend zullen wij de Nederlandse taalvaardigheid van de leerlingen in groep 5 en groep 6 op de project scholen vergelijken met die van de leerlingen op de controlescholen. Wij beginnen met resultaten op de toets technisch lezen Nederlands. Voor de gemiddelde scores op de Nederlandse taaltoets van de vier deelgroepen verwijzen wij naar tabel 3.12.

Tabel 3.12: Technisch lezen Nederlands van de leerlingen in groep 5 en 6 van de project scholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 5	55	58	61	56	n.s.
Groep 6	65	69	71	71	n.s.

Op basis van de vergelijkende analyses kunnen wij concluderen dat de gemiddelde scores van de vier subgroepen in het vijfde leerjaar, statistisch gezien, niet van elkaar afwijken. Hetzelfde beeld zien wij terug, wanneer wij naar de resultaten van de leerlingen in groep 6 kijken. Ook dan komen de gemiddelde scores van de leerlingen op de project scholen overeen met die van de leerlingen op de controlescholen. Dat geldt zowel voor de Friestalige als de Nederlandstalige leerlingen.

Voor de Nederlandse spelling geldt hetzelfde (zie tabel 3.13).

Tabel 3.13: Spelling Nederlands van de leerlingen in groep 5 en 6 van de project scholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 5	128	127	129	126	n.s.
Groep 6	137	137	137	139	n.s.

Zowel in groep 5 als in groep 6 presteren de leerlingen van de project scholen, ongeacht hun taalachtergrond, met de Nederlandse spelling op het zelfde niveau als de leerlingen van de controlescholen.

In tabel 3.14 worden de gemiddelde scores op de toets begrijpend lezen Nederlands van de leerlingen in groep 5 en groep 6 op de project scholen en controlescholen gepresenteerd.

Tabel 3.14: Begrijpend lezen Nederlands van de leerlingen in groep 5 en 6 van de project scholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 5	27	25	29	25	n.s.
Groep 6	34	36	36	36	n.s.

In de tabel kunnen wij zien dat de verschillen in de gemiddelde scores marginaal zijn. Dat geldt vooral op het meetmoment in het zesde leerjaar. De statistische analyses sluiten significantie dan

ook uit. Dat betekent dat de projectleerlingen in groep 5 en groep 6 op het gebied van begrijpend lezen Nederlands op hetzelfde niveau presteren als de leerlingen in de controlegroepen. Deze conclusie geldt zowel voor de Friestalige en Nederlandstalige leerlingen.

3.4.3 Samenvatting groep 5 en 6

In groep 5 en groep 6 hebben de leerlingen zowel voor Nederlands als voor Fries drie toetsen gemaakt, te weten een toets technisch lezen, een spellingstoets en een toets begrijpend lezen. In tabel 3.15 zijn de resultaten van de vergelijkingen op die drie toetsen in de bekende symbolen samengevat.

Tabel 3.15: Vergelijkingen van taalvaardigheid Fries en Nederlands van de leerlingen in groep 5 en 6 van de projectscholen ten opzichte van de leerlingen op de controlescholen

	Fries		Nederlands	
	Groep 5	Groep 6	Groep 5	Groep 6
Technisch lezen	>	>	=	=
Spelling	>	>	=	=
Begrijpend lezen	>	=	=	=

In de samenvattende tabel kunnen we lezen dat in groep 5 en 6 op meerdere aspecten van taalvaardigheid Fries significante verschillen zijn tussen de projectscholen en de controlescholen. Als het gaat om technisch lezen Fries presteren de Friestalige en Nederlandstalige leerlingen op de projectscholen zowel in groep 5 als in groep 6 significant hoger dan de leerlingen op de controlescholen. Ook in spelling Fries zijn zowel de Friestalige als de Nederlandstalige leerlingen op de projectscholen in het vijfde en in het zesde leerjaar significant beter dan de leerlingen in de referentiegroepen op de controlescholen. Bij de toets begrijpend lezen Fries vinden we alleen in groep 5 een significant verschil tussen de leerlingen op de projectscholen en de leerlingen op de controlescholen in het voordeel van de leerlingen op de projectscholen. Dit geldt overigens alleen voor de Nederlandstalige leerlingen op de projectscholen. In groep 6 vinden we echter geen verschil als het gaat om de vaardigheid in begrijpend lezen Fries. Op de drie toetsen voor taalvaardigheid Nederlands hebben we geen significante verschillen gevonden in de gemiddelde scores van de leerlingen op de projectscholen en de controlescholen.

3.5 Taalvaardigheid van de leerlingen in groep 7 en groep 8

In de laatste fase van het onderzoek zijn de leerlingen in groep 7 en 8 getoetst. In het schooljaar 2003-2004 heeft de eerste lichting van de leerlingen in groep 7 toetsen gemaakt. In het schooljaar 2004-2005 is de tweede meting verricht. Bij de tweede meting zijn zowel

leerlingen in groep 7 als in groep 8 getoetst. Tot slot is aan het eind van het schooljaar 2005-2006 de laatste groep leerlingen in het achtste leerjaar getoetst. Qua omvang telde de onderzoeksgroep in het zevende leerjaar 197 leerlingen, tegen 185 leerlingen in groep 8. De leerlingen in groep 7 en groep 8 zijn voor wat betreft het Fries en het Nederlands op dezelfde vaardigheden getoetst als in de voorgaande twee leerjaren. Voor het eerst hebben de leerlingen ook voor het Engels toetsen gemaakt. De taalvaardigheid Engels is in kaart gebracht met behulp van drie toetsen, namelijk een toets luistervaardigheid, een toets woordenschat en een toets begrijpend lezen, bovendien is een zelfinschatting van de spreekvaardigheid Engels gevraagd. Net zoals hiervoor beginnen wij de bespreking met de resultaten op de toetsen Fries, vervolgens de toetsen Nederlands en tenslotte de toetsen Engels.

3.5.1 Taalvaardigheid Fries

Het eerste aspect van taalvaardigheid Fries betreft de vaardigheid in technisch lezen. In tabel 3.16 worden voor zowel groep 7 als groep 8 de gemiddelde prestaties van de leerlingen op de projectscholen en de controlescholen gepresenteerd, uitgesplitst naar moedertaal.

Tabel 3.16: Technisch lezen Fries van de leerlingen in groep 7 en 8 van de projectscholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 7	38	34	37	25	<0,001
Groep 8	47	40	44	30	<0,001

In tabel 3.16 zien we dat de leerlingen op de projectscholen hoger scoren dan de leerlingen op de controlescholen. Dit geldt zowel voor de Friestalige als de Nederlandstalige leerlingen, zowel in groep 7 als in groep 8. In groep 7 is er op de projectscholen nagenoeg geen verschil tussen de Friestalige (38 punten) en de Nederlandstalige leerlingen (37 punten). Op de controlescholen is verschil in de gemiddelde score op de toets technisch lezen tussen de Friestalige (34 punten) en Nederlandstalige leerlingen (25 punten) veel groter, namelijk negen punten. In groep 8 vinden we op de projectscholen een klein verschil tussen de Friestalige (47 punten) en Nederlandstalige leerlingen (44 punten), maar ook hier is het verschil op de controlescholen veel groter (respectievelijk 40 en 30 punten). Uit de statistische toetsing blijkt, dat het verschil tussen de projectscholen en de controlescholen, zowel in groep 7 als in groep 8, significant is. In beide leerjaren scoren de leerlingen op de projectscholen significant hoger dan de leerlingen op de controlescholen.

Het tweede aspect van taalvaardigheid Fries, dat we in het onderzoek hebben meegenomen, betreft spelling. In tabel 3.17 worden de resultaten van de spellingstoets gepresenteerd.

Tabel 3.17: Spelling Fries van de leerlingen in groep 7 en 8 van de project scholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 7	18	11	20	8	<0,001
Groep 8	21	14	23	11	<0,001

Tabel 3.17 laat duidelijke verschillen zien in de gemiddelde scores van de vier onderscheiden groepen. De leerlingen op de project scholen hebben gemiddeld beter gepresteerd dan de leerlingen op de controlescholen. Opvallend is dat de Nederlandstalige leerlingen op de project scholen, zowel in groep 7 als in groep 8, de hoogste score hebben. De Nederlandstalige leerlingen op de controlescholen hebben in beide leerjaren de laagste score. Uit de statistische analyse blijkt dat het verschil in de prestaties op de spellingstoets Fries van de project scholen en de controlescholen significant is. Dit geldt zowel voor de prestaties van de leerlingen in groep 7 als voor de prestaties van de leerlingen in groep 8.

Tot slot bespreken wij het derde en laatste aspect van de taalvaardigheid Fries, te weten de resultaten van de toets begrijpend lezen Fries. In tabel 3.18 staan de gemiddelde scores van de leerlingen op de toets begrijpend lezen Fries uitgesplitst naar project school en controleschool en naar Friestalige en Nederlandstalige leerlingen.

Tabel 3.18: Begrijpend lezen Fries van de leerlingen in groep 7 en 8 van de project scholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 7	14	14	13	13	n.s.
Groep 8	16	16	14	15	n.s.

Uit de tabel kunnen we opmaken dat de gemiddelde toetsscores van de Friestalige leerlingen in groep 7 op de project scholen overeenkomen met die van de Friestalige leerlingen op de controlescholen. Ook de Nederlandstalige leerlingen in groep 7 van de project scholen presteren op hetzelfde niveau als hun Nederlandstalige leeftijdsgenootjes op de controlescholen. De leerlingen in groep 7 op de project scholen zijn daarom even goed in begrijpend lezen Fries als hun leeftijdsgenootjes op de controlescholen.

Wanneer we naar de gemiddelde scores van de leerlingen in groep 8 kijken, zien we dat ook in groep 8 de Friestalige leerlingen op de project scholen overeenkomstig presteren als de Friestalige leerlingen op de controlescholen. Onder de Nederlandstalige leerlingen vinden we

op de controlescholen een nominaal hogere score. De verschillen zijn uitermate klein en de statistische toetsing wijst dan ook uit dat de verschillen in de gemiddelde prestaties op de toets begrijpend lezen Fries van de projectscholen en de controlescholen niet significant zijn.

3.5.2 Taalvaardigheid Nederlands

Voor wat betreft de Nederlandse taalvaardigheid hebben we de leerlingen ook op drie aspecten getoetst, namelijk technisch lezen, spelling en begrijpend lezen. Net als in de vorige paragraaf presenteren we bij alle drie toetsen de gemiddelde toetsscore van de naar schooltype (project versus controle) en moedertaal (Friestalig versus Nederlandstalig) onderscheiden groepen.

In tabel 3.19 zijn de gemiddelde scores op de Drie-Minuten-Toets voor technisch lezen voor de vier onderscheiden groepen weergegeven.

Tabel 3.19: Technisch lezen Nederlands van de leerlingen in groep 7 en 8 van de projectscholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 7	74	79	82	77	n.s.
Groep 8	83	88	87	82	n.s.

In de tabel kunnen wij lezen dat wij onder de leerlingen in groep 7 bij de Nederlandstalige leerlingen op de controlescholen (82 punten) de hoogste score hebben gemeten, terwijl de Friestalige leerlingen op de projectscholen (74 punten) de laagste score hebben behaald. In groep 8 vinden we de hoogste score bij de Friestalige leerlingen op de controlescholen (88 punten) en de laagste score bij de Nederlandstalige leerlingen op de controlescholen (82 punten).

Als tweede aspect van taalvaardigheid Nederlands hebben we de spellingsvaardigheid van de leerlingen getoetst. In tabel 3.20 staan de gemiddelde scores van de leerlingen op de spellingstoets, uitgesplitst naar projectschool en controleschool en naar Friestalige en Nederlandstalige leerlingen.

Tabel 3.20: Spelling Nederlands van de leerlingen in groep 7 en 8 van de projectscholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 7	140	141	140	141	n.s.
Groep 8	146	148	146	147	n.s.

Zowel in groep 7 als in groep 8 vinden we de hoogste scores op de spellingtoets bij de leerlingen op de controlescholen. Dit geldt zowel voor de Nederlandstalige leerlingen als voor de Friestalige leerlingen, daarbij hebben de Friestalige leerlingen op de controlescholen het hoogste gemiddelde. De verschillen zijn echter klein, uit de statistische toetsing van de verschillen tussen de groepen blijkt dan ook dat de gevonden verschillen niet significant zijn. Zowel in groep 7 als in groep 8 wijken de prestaties op de spellingtoets van de projectleerlingen niet af van de prestaties van de leerlingen op de controlescholen.

Als laatste onderdeel van de taalvaardigheid Nederlands worden in tabel 3.21 de resultaten van de Cito-toets begrijpend lezen Nederlands gegeven.

Tabel 3.21: Begrijpend lezen Nederlands van de leerlingen in groep 7 en 8 van de projectscholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestelijk		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 7	47	46	47	46	n.s.
Groep 8	58	55	58	53	n.s.

In absolute zin blijken de gemiddelde scores van de Friestalige en de Nederlandstalige leerlingen op de projectscholen net iets hoger te liggen dan de gemiddelde scores van de leerlingen op de controlescholen. Uit de statistische toetsing blijkt opnieuw dat de verschillen, zowel in groep 7 als in groep 8, niet significant zijn. Als het gaat om begrijpend lezen, presteren de leerlingen op de projectscholen daarom op hetzelfde niveau als de leerlingen op de controlescholen.

3.5.3 Samenvatting van groep 7 en 8

In deze paragraaf volgt een samenvatting van het beeld van de Friese en Nederlandse taalvaardigheid van de leerlingen in de bovenbouw van de projectscholen: de leerlingen in groep 7 en groep 8. Ze zijn daartoe, zoals gezegd, getoetst op drie aspecten, te weten technisch lezen, spelling en begrijpend lezen. In tabel 3.22 zijn de resultaten met betrekking tot de Friese en Nederlandse taalvaardigheid samengevat.

Tabel 3.22: Samengevatte vergelijkingen van taalvaardigheid Fries en Nederlands van de leerlingen in groep 7 en 8 van de projectscholen ten opzichte van de leerlingen op de controlescholen

	Fries		Nederlands	
	Groep 7	Groep 8	Groep 7	Groep 8
Technisch lezen	>	>	=	=
Spelling	>	>	=	=
Begrijpend lezen	=	=	=	=

Net als bij de leerlingen in groep 5 en groep 6 meten wij onder de leerlingen in groep 7 en groep 8 op de projectscholen in vergelijking met de leerlingen op de controlescholen hogere scores op twee van de drie Friese taaltoetsen. Als het gaat om technisch lezen Fries presteren de Friestalige en Nederlandstalige leerlingen op de projectscholen zowel in groep 7 als in groep 8 significant hoger dan de leerlingen op de controlescholen. Ook in spelling Fries zijn zowel de Friestalige als de Nederlandstalige leerlingen in het zevende en achtste leerjaar op de projectscholen significant beter dan de leerlingen in de referentiegroepen op de controlescholen. Op de toets begrijpend lezen Fries vinden we echter geen verschil tussen de leerlingen op de projectscholen en de leerlingen op de controlescholen.

Dat geldt ook voor de toetsen voor het Nederlands. Dat wil zeggen dat de leerlingen in groep 7 en groep 8 op de projectscholen, ongeacht hun taalachtergrond, met technisch lezen, spelling en begrijpend lezen Nederlands op hetzelfde niveau presteren als de leerlingen op de controlescholen.

3.6 Taalvaardigheid Engels

In deze paragraaf gaan we in op de resultaten ten aanzien van de taalvaardigheid Engels. Zoals gezegd, is de taalvaardigheid Engels voor het eerst in kaart gebracht in groep 7 met behulp van drie toetsen, een toets luistervaardigheid, een toets woordenschat en een toets begrijpend lezen. De toetsen zijn herhaald in groep 8. Bovendien zijn aan de leerlingen van groep 8, aan het einde van de basisschool, de vragen voorgelegd of ze een gesprek in het Engels *kunnen* voeren en of ze dat *durven*. Net als in de vorige paragrafen presenteren we bij alle drie toetsen Engels de gemiddelde toetsscore van de leerlingen naar schooltype, projectschool en controleschool, en naar moedertaal, Friestalig en Nederlandstalig, onderscheiden voor de groepen 7 en 8.

3.6.1 Luistervaardigheid Engels

Als eerste hebben we de luistervaardigheid Engels van de leerlingen getoetst (zie tabel 3.23).

Tabel 3.23: Luistervaardigheid Engels van de leerlingen in groep 7 en 8 van de projectscholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 7	11	11	11	10	n.s.
Groep 8	12	12	12	13	n.s.

Uit de gegevens in tabel 3.23 kunnen we afleiden dat de onderscheiden groepen nauwelijks verschillen laten zien in de luistervaardigheid Engels. In groep 7 vinden we de laagste score (10) bij de Nederlandstalige leerlingen op de controlescholen. Op het moment dat deze leerlingen in groep 8 zitten, laten zij echter van de vier deelgroepen de beste prestaties zien (13). De onderlinge verschillen zijn erg klein en de statistische analyses wijzen dan ook uit dat de gemiddelde scores van de leerlingen uit de vier groepen niet significant van elkaar verschillen. Dat geldt zowel op het meetmoment in groep 7 als in groep 8.

3.6.2 Woordenschat Engels

Het tweede aspect van taalvaardigheid Engels dat in dit onderzoek meegenomen is, betreft de woordenschat Engels. De resultaten ten aanzien van de woordenschat worden gepresenteerd in tabel 3.24.

Tabel 3.24: Woordenschat Engels van de leerlingen in groep 7 en 8 van de projectscholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 7	14	13	14	14	n.s.
Groep 8	16	16	16	16	n.s.

Uit de tabel kunnen we afleiden dat de verschillen tussen de onderscheiden groepen in de prestaties op de toets woordenschat Engels opnieuw erg klein zijn. Dat de score in groep 7 van de Friestalige leerlingen op de controlescholen het laagste is (score = 13) zegt dan ook weinig, want er is slechts 1 punt verschil met de andere leerlingen in groep 7. In groep 8 zijn de gemiddelde scores op de toets onder de leerlingen in de vier deelgroepen zelfs helemaal gelijk aan elkaar. De statistische toetsing laat uiteraard geen significante verschillen zien tussen de groepen. De leerlingen op de projectscholen presteren als het gaat om de Engelse woordenschat op hetzelfde niveau als de leerlingen op de controlescholen.

3.6.3 Begrijpend lezen Engels

Het derde onderdeel van de taalvaardigheid Engels betreft het begrijpend lezen. In tabel 3.25 staan de gemiddelde scores op de toets begrijpend lezen Engels van de leerlingen in de vier onderscheiden groepen.

Tabel 3.25: Begrijpend lezen Engels van de leerlingen in groep 7 en 8 van de project scholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Groep 7	8	8	8	8	n.s.
Groep 8	9	9	10	9	n.s.

Ook op het gebied van begrijpend lezen Engels zien wij dat er nauwelijks verschillen zijn tussen de groepen. Alleen in groep 8 weten de Nederlandstalige leerlingen op de project scholen een marginaal hogere score op de Engelse taaltoets te behalen, maar de verschillen zijn minimaal. Uit de statistische toetsing blijkt uiteraard dat er geen significante verschillen zijn tussen de prestaties van de leerlingen op de project scholen en de prestaties van de leerlingen op de controlescholen. Net zoals we bij de luistervaardigheid en bij de woordenschat gezien hebben, presteren de leerlingen op de project scholen als het gaat om het begrijpend lezen Engels op hetzelfde niveau als de leerlingen op de controlescholen.

3.6.4 Zelfinschatting spreekvaardigheid Engels

Als laatste onderdeel van de toetsing voor het Engels hebben we de leerlingen van groep 8 gevraagd of ze een kort gesprek *kunnen* voeren met een Engelstalig persoon en of ze een kort gesprek *durven* voeren met een Engelstalig persoon. De leerlingen konden uit vijf antwoordcategorieën kiezen, te weten helemaal niet (0), met moeite (1), vrij aardig (2), goed (3) en heel gemakkelijk (4). In de volgende tabel 3.26 presenteren we de gemiddelde score op deze vragen van de vier onderscheiden groepen.

Tabel 3.26: Een kort gesprek in het Engels kunnen en durven voeren van de leerlingen in groep 8 van de project scholen en de controlescholen; naar taalachtergrond

	Friestalig		Nederlandstalig		P
	Project	Controle	Project	Controle	
Engels <i>kunnen</i> spreken	3,2	2,8	3,4	3,3	n.s.
Engels <i>durven</i> spreken	3,4	3,1	3,8	3,7	n.s.

Uit de tabel blijkt dat de leerlingen op de project scholen naar eigen inschatting gemiddeld net iets vaker van mening zijn dat ze een gesprek in het Engels kunnen voeren en dat ze dat ook durven. Zowel de Friestalige als de Nederlandstalige leerlingen op de controlescholen zijn iets minder stellig in hun vaardigheid en iets minder zelfverzekerd. De Nederlandstalige leerlingen op de project scholen en de controlescholen scoren net iets hoger dan de Friestalige leerlingen. De onderlinge verschillen zijn zo klein, dat het statistisch gezien geen significante verschillen zijn.

3.6.5 Samenvatting taalvaardigheid Engels

Van de taalvaardigheid Engels kan opnieuw een samenvattende tabel worden gegeven om in één oogopslag de verschillende toetsresultaten van de leerlingen in groep 7 en groep 8 duidelijk te maken. In tabel 3.27 zijn de resultaten met betrekking tot de taalvaardigheid Engels op de bekende wijze samengevat.

Tabel 3.27: Samengevatte vergelijkingen van taalvaardigheid Engels van de leerlingen in groep 7 en 8 van de project scholen ten opzichte van de leerlingen op de controlescholen

	Engels	
	Groep 7	Groep 8
Luistervaardigheid	=	=
Woordenschat	=	=
Begrijpend lezen	=	=
Kunnen spreken	X	=
Durven spreken	X	=

Over de hele linie kunnen we concluderen dat de resultaten voor de toetsen van de taalvaardigheid Engels tussen de project scholen en de controlescholen niet statistisch significant van elkaar afwijken. Voor het resultaat op het Engels maakt het dus niet uit of de leerlingen op een drietalige school dan wel op een 'gewone' (plattelands)-school hebben gezeten. Hooguit dat er hier en daar een tendens is dat de leerlingen op de project scholen het iets beter doen; dat bleek vooral bij de vragen naar het kunnen en durven voeren van een kort gesprek in het Engels.

4 Projectscholen ten opzichte van het provinciaal en landelijk gemiddelde

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de taalprestaties van de leerlingen op de projectscholen afgezet tegen het Friese en het landelijke beeld. Zoals gezegd, gebruiken wij hiervoor de niveauperdeling zoals het Cito deze op basis van een provinciale dan wel een landelijke steekproef heeft samengesteld. Afhankelijk van de gemaakte toetsen zijn de gegevens van de leerlingen in groep 4, groep 6 en groep 8 op de projectscholen naast de provinciale dan wel landelijke verdeling gezet. Op deze manier ontstaat er tevens een longitudinaal beeld over de taalprestaties van de leerlingen op de projectscholen.

Voor deze vergelijkingen beschikken we niet voor alle aspecten over provinciaal dan wel landelijk referentiemateriaal. We kunnen dus slechts op een beperkt aantal toetsen een directe vergelijking maken. Voor de Nederlandse taalvaardigheid kunnen we de vergelijking op drie aspecten van de taalvaardigheid maken, namelijk voor het technisch lezen, de spelling en het begrijpend lezen. Voor het Fries moeten wij ons beperken tot het technisch lezen Fries. Voor de andere Friese deelaspecten zijn geen referentiegegevens beschikbaar.

4.2 Niveauperdeling taalvaardigheid Fries (technisch lezen)

Voor de vergelijking met betrekking tot het technisch lezen Fries maken wij gebruik van de genormaliseerde niveauperdeling, die het Cito op basis van een provinciale steekproef heeft samengesteld. In tabel 4.1 zijn de verdelingen van de leerlingen in groep 4, groep 6 en groep 8 op de projectscholen naar technisch lezen Fries naast de provinciale verdeling gezet.

Tabel 4.1: Niveauperdeling van leerlingen in groep 4, groep 6 en groep 8 van de projectscholen naar technisch lezen Fries; in percentages

Niveau	Betekenis	Provinciaal	Groep 4	Groep 6	Groep 8
A	Goed tot zeer goed	25	44	52	41
B	Ruim voldoende tot goed	25	28	23	29
C	Matig tot ruim voldoende	25	20	12	20
D	Zwak tot matig	15	8	12	8
E	Zeer zwak tot zwak	10	1	1	3

Uit de tabel kunnen we opmaken dat de leerlingen op de projectscholen op het gebied van technisch lezen Fries veel beter presteren dan de leerlingen in de provinciale steekproef. Zo zien wij onder de leerlingen in groep 4 van de projectscholen een sterke oververtegenwoordiging van de leerlingen die op de Friese toets een A-score heeft behaald, tegen een ondervertegenwoordiging van leerlingen die met technisch lezen Fries op D- of E-niveau presteren. Op het moment dat de leerlingen van de projectscholen in groep 6 zitten, is de verdeling nog gunstiger. Het percentage leerlingen met een A-score op de Friese taaltoets is in het zesde leerjaar in vergelijking met het vierde leerjaar toegenomen. In samenhang daarmee is het percentage leerlingen met een C-score op de taaltoets van groep 4 naar groep 6 flink afgenomen. Op het meetmoment in het achtste leerjaar is het percentage leerlingen met een A-score weer teruggelopen naar het niveau van het moment dat de leerlingen in groep 4 zaten. Dat zelfde geldt overigens ook voor het percentage risicoleerlingen, zodat de niveauverdeling van de leerlingen in groep 8 nagenoeg overeenkomt met de niveauverdeling op het moment dat zij in groep 4 zaten.

4.3 Niveauverdeling taalvaardigheid Nederlands (drie aspecten)

Zoals gezegd, hebben wij voor het Nederlands een vergelijking op drie aspecten van de taalvaardigheid kunnen maken, namelijk voor het technisch lezen, spelling en begrijpend lezen.

Wij beginnen met de vergelijkingen van de niveauverdelingen naar technisch lezen Nederlands (tabel 4.2).

Tabel 4.2: Niveauverdeling van leerlingen in groep 4, groep 6 en groep 8 van de projectscholen naar technisch lezen Nederlands; in percentages

Niveau	Betekenis	Landelijk	Groep 4	Groep 6	Groep 8
A	Goed tot zeer goed	25	17	12	21
B	Ruim voldoende tot goed	25	26	29	21
C	Matig tot ruim voldoende	25	28	24	30
D	Zwak tot matig	15	16	18	13
E	Zeer zwak tot zwak	10	14	17	17

In tabel 4.2 kunnen we lezen dat de niveauverdeling onder de leerlingen op de projectscholen minder gunstig is dan de genormaliseerde landelijke steekproef. Op het meetmoment in het vierde leerjaar blijft het percentage leerlingen op de projectscholen met een A-score op de Nederlandse taaltoets duidelijk achter op het landelijke beeld.

Op het moment dat de leerlingen in groep 6 zitten, is de verdeling nog ongunstiger. Zo is het

percentage leerlingen met een A-score in vergelijking met het vierde leerjaar gedaald, tegen een toename van het relatieve aantal leerlingen dat op de Nederlandse taaltoets een E-score behaald heeft. Twee jaar later ziet de verdeling onder de leerlingen op de projectscholen er weer iets gunstiger uit. Aan het eind van het basisonderwijs is het percentage leerlingen met een A-score op de Nederlandse taaltoets in vergelijking met de voorgaande leerjaren het hoogst. Daartegenover staat dat het percentage leerlingen met een E-score op de Nederlandse taaltoets in vergelijking met de landelijke verdeling relatief hoog is.

De vergelijkingen van de verdelingen ten aanzien van de Nederlandse spelling en begrijpend lezen Nederlands kunnen we alleen uitvoeren onder de leerlingen in groep 6 en groep 8, omdat de leerlingen, op het moment dat zij in groep 4 zaten, de toetsen spelling en begrijpend lezen niet gemaakt hebben. In tabel 4.3 is de verdeling van de leerlingen in groep 6 en groep 8 op de projectscholen naar spelling naast de landelijke verdeling gezet.

Tabel 4.3: Niveauverdeling van leerlingen in groep 6 en groep 8 van de projectscholen naar spelling Nederlands; in percentages

Niveau	Betekenis	Landelijk	Groep 6	Groep 8
A	Goed tot zeer goed	25	17	24
B	Ruim voldoende tot goed	25	22	9
C	Matig tot ruim voldoende	25	22	41
D	Zwak tot matig	15	18	9
E	Zeer zwak tot zwak	10	22	17

Wanneer wij de verdeling in het zesde leerjaar bekijken, zien wij dat deze van de leerlingen op de projectscholen minder gunstig is ten opzichte van de landelijke verdeling. Naast een lager percentage leerlingen, dat op de Nederlandse spellingstoets een A-score behaald heeft, zijn er onder de leerlingen in groep 6 van de projectscholen, relatief gezien veel meer leerlingen, die met de Nederlandse spelling op E-niveau presteren. Van groep 6 naar groep 8 zien wij een lichte verbetering als het gaat om het percentage, dat op de Nederlandse spellingstoets een A-score en een E-score hebben behaald. Ondanks deze verbeteringen is de verdeling op het meetmoment in groep 8 ten opzichte van de landelijke verdeling tamelijk ongunstig. In het achtste leerjaar zijn de leerlingen met een B-score op de Nederlandse spellingstoets ondervertegenwoordigd, tegen een oververtegenwoordiging van leerlingen die op de taaltoets een C- en een E-score behaald hebben.

Tot slot zullen wij de verdelingen van de leerlingen op de projectscholen voor wat betreft het begrijpend lezen Nederlands bespreken. In tabel 4.4 zijn de verdelingen op de meetmomenten in het zesde en achtste leerjaar van de leerlingen op de projectscholen naast de landelijke cijfers gezet.

Tabel 4.4: Niveauverdeling van leerlingen in groep 6 en groep 8 van de project scholen naar begrijpend lezen Nederlands; in percentages

Niveau	Betekenis	Landelijk	Groep 6	Groep 8
A	Goed tot zeer goed	25	27	23
B	Ruim voldoende tot goed	25	20	25
C	Matig tot ruim voldoende	25	37	21
D	Zwak tot matig	15	8	20
E	Zeer zwak tot zwak	10	8	10

In de tabel kunnen we lezen dat de verdeling van de leerlingen op het moment dat zij in groep 6 zitten, in vergelijking de landelijke verdeling gunstig is. Voornamelijk het percentage leerlingen met een D-score op de toets begrijpend lezen is onder de leerlingen in groep 6 op de project scholen lager dan landelijk gemeten wordt, tegen een hoger percentage, dat met begrijpend lezen op C-niveau presteert.

Wanneer wij naar de niveauverdeling in het achtste leerjaar kijken, zien wij dat niet alle leerlingen op de project scholen het prestatieniveau hebben weten vast te houden. Vooral het percentage leerlingen met een D-score is van groep 6 naar groep 8 fors toegenomen, terwijl het percentage leerlingen met een C-score op de Nederlandse taaltoets flink afgenomen is.

4.4 Samenvatting provinciale en landelijke vergelijking

Samengevat komt het er op neer dat leerlingen op de project scholen aanzienlijk beter scoren op hun vaardigheid in het technisch lezen van het Fries dan het provinciaal gemiddelde. Dat geldt waarschijnlijk ook voor de kinderen op de controlescholen, hoewel juist op het punt van het technisch lezen Fries enkele significantie verschillen tussen de project scholen en de controlescholen werden gevonden in het voordeel van de project scholen (zie tabellen 3.4, 3.9 en 3.16). Die verschillen zijn echter klein genoeg om te kunnen concluderen dat de leerlingen op de controlescholen net als de leerlingen op de project scholen boven het genormeerde provinciale gemiddelde scoren.

Als we de resultaten voor de deelvaardigheden voor het Nederlands in beschouwing nemen, moeten we vaststellen dat het algemene beeld voor het technisch lezen, het begrijpend lezen en de spelling van het Nederlands er iets minder gunstig uit ziet voor de project scholen (en dus ook voor de controlescholen omdat die overeenkomende scores hebben op deze deelvaardigheden, zie tabellen 3.6, 3.12, 3.13, 3.14, 3.19, 3.20 en 3.21).

Voor wat betreft de Nederlandse taalvaardigheid presteren de leerlingen op de project scholen op twee van de drie onderdelen nagenoeg op het landelijke gemiddelde. Op het onderdeel

technisch lezen weten de leerlingen van groep 6 naar groep 8 een duidelijke vooruitgang te boeken. Met uitzondering van een hoger percentage leerlingen met een E-score op de Nederlandse toets komt de verdeling op het moment dat de leerlingen in groep 8 van de project scholen zitten redelijk overeen met de landelijke verdeling.

Voor het onderdeel van de Nederlandse spelling is de verdeling op het moment dat de leerlingen in groep 8 zitten gunstiger dan in groep 6. Gegeven die verbetering wijkt de niveauverdeling van de leerlingen in groep 8 op een aantal niveaus fors af van de landelijke verdeling. In groep 8 van de project scholen meten wij, relatief gezien veel meer leerlingen die met spelling op E-niveau presteren, tegen veel minder leerlingen die op de toets een B-score behaald hebben. De verdeling onder de leerlingen in groep 8 wijst er op dat de leerlingen op de project scholen aan het eind van het basisonderwijs met Nederlandse spelling achter zijn op het landelijke gemiddelde.

Voor het onderdeel begrijpend lezen Nederlands weten niet alle leerlingen het gemiddeld hogere prestatieniveau van groep 6 ook in groep 8 vast te houden. Maar de verdeling op het moment dat de leerlingen in groep 8 zitten is ten opzichte van de landelijke verdeling nog gunstig te noemen.

Zoals we hebben gezien, maakt het niet uit of de leerlingen op een drietalige school dan wel een 'gewone' basisschool zitten als het gaat om de deelvaardigheden voor het Nederlands.

5 Samenvatting, conclusies en discussie

5.1 Inleiding

In de jaren negentig werd vastgesteld dat in het Friese basisonderwijs de kerndoelen voor het Fries en het Engels niet werden gehaald. Het project Trijetalige Skoalle is een poging om een oplossing te vinden voor dit probleem. De doelstelling van het project is om te komen tot een vorm van drietalig onderwijs, waarin recht gedaan wordt aan de kerndoelen Fries, Nederlands en Engels. Het gaat hierbij om optimaal onderwijs aan te bieden *in* en *van* drie talen. Binnen de Trijetalige Skoalle is er voor gekozen om het Fries, het Nederlands en het Engels niet alleen als vak te geven, maar ook als voertaal te gebruiken bij andere vakken. In groep 1 tot en met 6 is de voertaalverdeling 50 procent Fries en 50 procent Nederlands. Vanaf groep 7 wordt het Engels als voertaal toegevoegd en komt de verdeling neer op 40 procent Fries, 40 procent Nederlands en 20 procent Engels. In vergelijking met het doorsnee basisonderwijs heeft de Friese taal op de projectscholen een prominentere positie. In de bovenbouw van de projectscholen wordt bovendien het Engels als voertaal gebruikt.

De eerste vraag met betrekking tot het drietalig onderwijsmodel is of de prominentere positie van het Fries in het basisonderwijs leidt tot betere prestaties voor wat betreft de Friese taalvaardigheid. Daarbij, en niet minder belangrijk, speelt de vraag of het Fries en later ook het Engels als voertaal ten koste gaan van de Nederlandse taalvaardigheid van de leerlingen. Krijgen de leerlingen in het drietalig onderwijsmodel voldoende de kans om ook de Nederlandse taal te leren en goed te beheersen?

Het antwoord op deze vragen is relevant voor de ontwikkeling van het drietalig onderwijsmodel in Fryslân. Daarom is het onderzoek uitgevoerd naar de taalvaardigheid Fries, Nederlands en Engels van de leerlingen op de projectscholen waarbij steeds is vergeleken met overeenkomende controlescholen zonder een drietalig programma. Het onderzoek is uitgevoerd aan de hand van de volgende centrale vraag:

Wat is de opbrengst van het drietalig onderwijsmodel in termen van de taalvaardigheden voor de verschillende talen?

De kernvraag is opgesplitst in twee deelvragen:

- a In hoeverre komt het niveau van de Friese en Nederlandse taalvaardigheid van de leerlingen op de projectscholen overeen met dat van de leerlingen op de controlescholen?

- b Hoe verhoudt de Friese en Nederlandse taalvaardigheid van de leerlingen op de projectscholen zich ten opzichte van de relevante provinciale en landelijke referentiegroepen?

De eerste deelvraag (a) is beantwoord door de gemiddelde scores op de Friese, Nederlandse en Engelse taaltoetsen van de leerlingen op de projectscholen te vergelijken met die van de leerlingen op de controlescholen. Om de tweede deelvraag (b) te kunnen beantwoorden zijn de gemiddelde taalprestaties van de leerlingen op de projectscholen waar mogelijk afgezet tegen provinciale gegevens voor het Fries dan wel landelijke gegevens voor het Nederlands.

In deze samenvatting worden de belangrijkste onderzoeksresultaten nog eens op een rijtje gezet, beginnend met de resultaten van de vergelijkende analyses binnen het project. Daarna volgen de resultaten van de vergelijkingen ten opzichte van het provinciale en landelijke gemiddelde. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een korte discussie.

5.2 Projectscholen versus controlescholen

Onder de leerlingen in groep 1 en groep 2 is de toets Tweetaligheid voor kleuters afgenomen. De leerlingen in groep 3 en groep 4 hebben in de beide talen twee taaltoetsen gemaakt, een woordenschattoets en een toets technisch lezen. Bij de leerlingen in groep 5 tot en met groep 8 zijn in de beide talen drie taaltoetsen afgenomen, te weten technisch lezen, spelling en begrijpend lezen.

Ten aanzien van de Friese taalvaardigheid zijn er een aantal verschillen in de gemiddelde prestaties van de leerlingen op de projectscholen en controlescholen naar voren gekomen. Voor een totaaloverzicht zijn in tabel 5.1 de resultaten van de vergelijkende analyses van de gemiddelde scores op de Friese toetsen samengevat.

Tabel 5.1: Samenvatting van de resultaten van de vergelijkende analyses van de gemiddelde scores op de Friese taaltoetsen van de leerlingen op de projectscholen ten opzichte van de leerlingen op de controlescholen

	Groep 1	Groep 2	Groep 3	Groep 4	Groep 5	Groep 6	Groep 7	Groep 8
Taalvaardigheid	=	=						
Woordenschat			=	=				
Technisch lezen			=	>	>	>	>	>
Spelling					>	>	>	>
Begrijpend lezen					>	=	=	=

In de samenvattende tabel 5.1 kunnen we zien dat de leerlingen in de onderbouw van de projectscholen en de controlescholen op de Friese toetsen op hetzelfde niveau presteren. Dat geldt zowel voor de Friestalige als de Nederlandstalige leerlingen. Op het moment dat de leerlingen in groep 4 zitten, tekent zich een verschil in het voordeel van de leerlingen op de projectscholen af. De Friestalige en Nederlandstalige leerlingen in groep 4 hebben met technisch lezen Fries een voorsprong op de leerlingen op de controlescholen. De voorsprong op het technisch lezen Fries weten zowel de Friestalige als de Nederlandstalige leerlingen op de projectscholen vast te houden tot in groep 8. Daarbij zien wij ook dat de leerlingen op de projectscholen ten opzichte van de leerlingen op de controlescholen beter zijn met de Friese spelling. Ook dit geldt voor zowel de Friestalige als de Nederlandstalige leerlingen. Op de toets begrijpend lezen Fries weten de leerlingen in groep 5 op de projectscholen een hogere score te halen dan de leerlingen op de controlescholen.

In tabel 5.2 zijn de resultaten ten aanzien van de Nederlandse taalvaardigheid samengevat.

Tabel 5.2: Samenvatting van de resultaten van de vergelijkende analyses van de gemiddelde scores op de Nederlandse taaltoetsen van de leerlingen op de projectscholen ten opzichte van de leerlingen op de controlescholen

	Groep 1	Groep 2	Groep 3	Groep 4	Groep 5	Groep 6	Groep 7	Groep 8
Taalvaardigheid	=	=						
Woordenschat			=	=				
Technisch lezen			=	=	=	=	=	=
Spelling					=	=	=	=
Begrijpend lezen					=	=	=	=

Over de Nederlandse taalvaardigheid kunnen we kort zijn. In alle leerjaren presteren de leerlingen op de projectscholen op hetzelfde niveau als hun jaargenoten op de controlescholen. Dat geldt zowel voor de Friestalige als de Nederlandstalige leerlingen.

5.3 Vergelijking met het provinciaal en landelijk gemiddelde

In het vierde hoofdstuk zijn de taalprestaties van de leerlingen op de projectscholen voor een beperkt aantal deelvaardigheden afgezet tegen het provinciale en het landelijke gemiddelde. Daarbij hebben wij tevens een beeld gegeven over de taalvorderingen die de leerlingen tijdens het project gemaakt hebben.

Voor wat betreft het technisch lezen Fries hebben we gezien dat de leerlingen op de projectscholen veel beter presteren dan gemiddeld genomen de leerlingen in de provincie

Fryslân. Het hogere prestatieniveau meten wij zowel op het moment dat de leerlingen in groep 4, in groep 6 als in groep 8 zitten. Bij de longitudinale vergelijkingen zien wij geen grote relatieve veranderingen onder de leerlingen op de projectscholen. Naar wij aannemen speelt het relatief hoge beginniveau hierbij een rol.

Als we de Nederlandse taalvaardigheid in beschouwing nemen, presteren de leerlingen op de projectscholen op twee van de drie onderdelen vrijwel op het landelijke gemiddelde. Op het onderdeel technisch lezen van het Nederlands boeken de leerlingen van groep 6 naar groep 8 een duidelijke vooruitgang. Met uitzondering van een hoger percentage leerlingen met een E-score op de Nederlandse toets komt de verdeling op het moment dat de leerlingen in groep 8 van de projectscholen zitten, redelijk overeen met de landelijke verdeling.

De verdeling naar het niveau van Nederlandse spelling is op het moment dat de leerlingen in groep 8 zitten, ook gunstiger dan in groep 6. Gegeven die verbetering wijkt de niveauverdeling van de leerlingen in groep 8 op een aantal niveaus toch nog aanzienlijk af van de landelijke genormeerde verdeling. In groep 8 van de projectscholen zijn er relatief gezien meer leerlingen die met spelling op E-niveau presteren, tegen veel minder leerlingen die op de toets een B-score behaald hebben. Die ongunstige uitslag duidt erop dat de leerlingen op de projectscholen aan het eind van het basisonderwijs met Nederlandse spelling achter zijn op het landelijke gemiddelde.

Dat geldt niet voor het derde onderdeel, het begrijpend lezen Nederlands. Niet alle leerlingen weten het hoge prestatieniveau van groep 6 ook in groep 8 vast te houden, maar de verdeling is als de leerlingen in groep 8 zitten nog gunstig te noemen ten opzichte van de landelijke verdeling.

5.4 Conclusies en discussie

Op basis van de analyses kunnen wij concluderen dat het project Trijetalige Skoalle tegemoet komt aan de doelstelling om de Friese taalvaardigheid van de basisschoolleerlingen op het niveau te brengen, zoals dat omschreven is in de toen nog geldende kerndoelen voor het Fries. Vanaf de middenbouw zien wij dat de leerlingen op de projectscholen in vergelijking met de leerlingen op de controlescholen een voorsprong krijgen op het gebied van technisch lezen Fries en de Friese spelling. Dat geldt niet alleen voor de Friestalige leerlingen, maar ook voor de Nederlandstalige leerlingen op de projectscholen. Daarbij hebben we bovendien gezien dat de leerlingen op de projectscholen met technisch lezen Fries boven het provinciale gemiddelde presteren.

Een tweede belangrijke conclusie is dat de voorsprong van de projectleerlingen op de Friese taalvaardigheid niet ten koste gaat van de Nederlandse taalvaardigheid. De leerlingen op

de projectscholen presteren voor wat betreft de Nederlandse taalvaardigheid op het zelfde niveau als de leerlingen op de controlescholen. Ook dit geldt zowel voor de Friestalige als de Nederlandstalige leerlingen. Daarbij is gebleken dat de leerlingen op de projectscholen met technisch lezen Nederlands en begrijpend lezen Nederlands nagenoeg op het landelijke gemiddelde presteren. Op het gebied van Nederlandse spelling zien wij dat de leerlingen op de projectscholen een achterstand hebben op het landelijke gemiddelde, maar dat geldt ook voor de leerlingen op de controlescholen.

Een derde conclusie is dat de resultaten voor de taalvaardigheid Engels tussen de projectscholen en de controlescholen niet sterk van elkaar verschillen. Voor het Engels toont het onderzoek dus niet aan dat de leerlingen op een drietalige school het stukken beter doen dan leerlingen op een 'gewone' plattelandsschool. Er is hier en daar wel een tendens dat de leerlingen op de projectscholen het beter doen. Vooral bij de vragen naar het kunnen en durven voeren van een kort gesprek in het Engels doen ze het beter.

Het feit dat projectscholen goede resultaten boeken op het gebied van Friese taalvaardigheid en de leerlingen voor wat betreft de Nederlandse taal op niveau presteren, maakt dat het project Trijetalige Skoalle dubbele winst boekt. Dat er een tendens bestaat om met meer vertrouwen het Engels te durven spreken is de driedubbele winst. Inmiddels zijn er meer basisscholen in Fryslân die gestart zijn of binnenkort van start gaan met het drietalig onderwijsmodel.

5 Gearfetting, konklúzjes en diskusje

5.1 Ynlieding

Yn de njoggentiger jierren waard fêststeld, dat yn it Fryske basisûnderwiis de kearndoelen foar it Frysk en it Ingelsk net berikt waarden. It projekt “Trijetalige skoalle” is in besykjen om in oplossing te meitsjen foar dit probleem. It doel fan it projekt is om te kommen ta in foarm fan trijetalich ûnderwiis, dêr't rjocht yn dien wurdt oan de kearndoelen foar Frysk, Nederlânsk en Ingelsk. It giet dêrby om it oanbieden fan sa goed mooglik ûnderwiis *yn* en *fan* trije talen. Yn it projekt “Trijetale skoalle” is de kar dien om it Frysk, it Nederlânsk en it Ingelsk net allinnich as fak te ûnderwizen, mar ek as ynstruksjetaal te brûken by oare fakken. Yn de groepen 1 oant en mei 6 is de ferdieling fan fiertaal 50% Frysk en 50% Nederlânsk. Yn groep 7 komt it Ingelsk derby en wurdt de ferdieling 40% Frysk, 40% Nederlânsk en 20% Ingelsk. Yn fergeliking mei de sljochtwei basisskoallen hat it Frysk op de projektskoallen in helte dúdliker en grutter plak. Yn de boppebou fan de projektskoallen wurdt boppedat it Ingelsk brûkt as ynstruksjetaal.

De earste fraach oangeande it trijetalich ûnderwiismodel is oft it dúdliker en grutter plak fan it Frysk yn it ûnderwiis liedt ta bettere prestaasjes op it mêd fan de taalfeardichheid Frysk. Dêrby spilet de fraach, oft it brûken fan it Frysk en letter ek it Ingelsk as ynstruksjetaal op kosten giet fan de behearsking fan it Nederlânsk troch de learlingen. Krije de learlingen yn it trijetalich ûnderwiismodel genôch de kâns om Nederlânsk te learen en goed te behearskjen?

It antwurd op dy fragen is fan belang foar de fierdere ûntjouwing fan it trijetalich ûnderwiismodel yn Fryslân. Om dy reden is it ûndersyk útfierd nei de taalfeardichheid Frysk, Nederlânsk en Ingelsk fan de learlingen op de projektskoallen; dêrby is hieltyd fergelike mei de kontrôleskoallen sûnder in trijetalich programma. It ûndersyk is útfierd oan de hân fan de neikommende sintrale fraach:

Wat smyt it trijetalich ûnderwiismodel op yn termen fan de taalfeardichheden yn de trije ûnderskate talen?

Dy kearnfraach is opspjalte yn twa dielfragen:

- a Yn hoefier komt it nivo fan de Fryske en Nederlânske taalfeardichheid fan de learlingen op de projektskoallen oerien mei dat fan de learlingen op de kontrôleskoallen?
- b Hoe ferhâldt de Fryske en Nederlânske taalfeardichheid fan de learlingen op de projektskoallen him yn fergeliking mei de relevante provinsjale en lanlike referinsjegroepen?

De earste dielfraach (a) is beantwurde troch de gemiddelde skoares op de Fryske, Nederlânske en Ingelske taaltoetsen fan de learlingen op de projektskoallen te fergelykjen mei dy fan de learlingen op de kontrôleskoallen. Om de twadde dielfraach (b) beantwurdzje te kinnen binne de gemiddelde taalprestaasjes fan de learlingen op de projektskoallen sa mooglik fergelike mei provinsjale gegevens foar it Frysk en lanlike gegevens foar it Nederlânsk.

Yn dizze gearfetting wurde de wichtichste ûndersyksútkomsten nochris op in rychje setten, te begjinnen mei de risseltaten fan de fergelykjende analyzes yn it projekt. Dêrnei folgje de risseltaten fan de fergelikings mei it provinsjale en lanlike gemiddelde. It haadstik wurdt ôfsletten mei in koarte diskusje.

5.2 Projektskoallen tsjinoer kontrôleskoallen

Under de learlingen yn groep 1 en groep 2 is de toets “Tweetaligheid foar kleuters” ôfnommen. De learlingen yn groep 3 en groep 4 hawwe yn de beide talen twa taaltoetsen makke, ien wurdskattoets en ien toets technysk lêzen. By de learlingen yn groep 5 oant en mei groep 8 binne yn de beide talen trije taaltoetsen ôfnommen, te witten technysk lêzen, stavering en begripend lêzen.

Oangeande de Fryske taalfear dichheid binne in oantal ferskillen yn de gemiddelde prestaasjes fan de learlingen op de projektskoallen en kontrôleskoallen nei foaren kommen. Foar in totaaloversjoch binne yn tabel 5.1 de útkomsten fan de fergelykjende analyzes fan de gemiddelde skoares op de Fryske toetsen gearfette.

Tabel 5.1: Gearfetting fan de resultaten fan de fergelykjende analyzes fan de gemiddelde skoares op de Fryske taaltoetsen fan de learlingen op de projektskoallen tsjinoer de learlingen op de kontrôleskoallen

	Groep 1	Groep 2	Groep 3	Groep 4	Groep 5	Groep 6	Groep 7	Groep 8
Taalfear dichheid	=	=						
Wurdskat			=	=				
Technysk lêzen			=	>	>	>	>	>
Stavering					>	>	>	>
Begripend lêzen					>	=	=	=

Yn de gearfetsjende tabel 5.1 kinne wy sjen dat de learlingen yn de ûnderbou fan de projektskoallen en de kontrôleskoallen op de Fryske toetsen op itselde nivo prestearje. Dat jildt likegoed foar de Frysktalige as foar de Nederlânsktalige learlingen. Op it stuit dat de learlingen yn groep 4 sitte, tekenet him in ferskil ôf yn it foardiel fan de learlingen op

de projektskoallen. De Frysktalige en Nederlânsktalige learlingen yn groep 4 hawwe mei technysk lêzen Frysk in foarsprong op de learlingen op de kontrôleskoallen. De foarsprong op it technysk lêzen Frysk witte de Frysktalige likegoed as de Nederlânsktalige learlingen op de projektskoallen fêst te hâlden oant yn groep 8. Dêrby sjogge wy ek dat de learlingen op de projektskoallen tsjinoer de learlingen op de kontrôleskoallen better binne mei de Fryske stavering. Dit jildt foar likegoed de Frysktalige as de Nederlânsktalige learlingen. Op de toets begripend lêzen Fries witte de learlingen yn groep 5 op de projektskoallen in hegere skoare te heljen as de learlingen op de kontrôleskoallen.

Yn tabel 5.2 binne de útkomsten oangeande de Nederlânske taalfeardichheid gearfette.

Tabel 5.2: Gearfetting fan de resultaten fan de fergelykjende analyzes fan de gemiddelde skoares op de Nederlânske taaltoetsen fan de learlingen op de projektskoallen tsjinoer de learlingen op de kontrôleskoallen

	Groep 1	Groep 2	Groep 3	Groep 4	Groep 5	Groep 6	Groep 7	Groep 8
Taalfeardichheid	=	=						
Wurdskat			=	=				
Technysk lêzen			=	=	=	=	=	=
Stavering					=	=	=	=
Begripend lêzen					=	=	=	=

Oer de Nederlânske taalfeardichheid kinne wy koart krieme. Yn alle learjierren prestearte de learlingen op de projektskoallen op itselde nivo as de jiergenoaten op de kontrôleskoallen. Dat jildt likegoed foar de Frysktalige as foar de Nederlânsktalige learlingen.

5.3 Fergelyking mei it provinsjaal en lanlik gemiddelde

Yn it fjirde haadstik binne de taalprestaasjes fan de learlingen op de projektskoallen foar in beheind tal dielfeardichheden ôfset tsjin it provinsjale en it lanlike gemiddelde. Dêrby hawwe wy teffens in byld jûn oer de taalfoarderings dy't de learlingen tidens it projekt makke hawwe.

Foar wat betref it technysk lêzen Frysk hawwe wy sjoen dat de learlingen op de projektskoallen folle better prestearte as gemiddeld nommen de learlingen yn de provinsje Fryslân. It hegere prestaasjenivo mjitte wy likegoed op it stuit dat de learlingen yn groep 4, yn groep 6 as yn groep 8 sitte. By de longitudinale fergelykings sjogge wy gjin grutte relative feroarings ûnder de learlingen op de projektskoallen. Nei't wy oannimme spilet it relatyf hege begjinnivo dêrby in rol.

As wy de Nederlânske taalfear dichheid yn omtinken nimme, prestearje de learlingen op de projektskoallen op twa fan de trije ûnderdielen omtrint op it lanlike gemiddelde. Op it ûnderdiel technysk lêzen fan it Nederlânsk boeke de learlingen fan groep 6 nei groep 8 in dúdlike foarútgong. Mei útsûndering fan in heger persintaazje learlingen mei in E-skoare op de Nederlânske toets komt de ferdieling op it stuit dat de learlingen yn groep 8 fan de projektskoallen sitte, aardich oerien mei de lanlike ferdieling.

De ferdieling neffens it nivo fan Nederlânske stavering is op it stuit dat de learlingen yn groep 8 sitte, ek geunstiger as yn groep 6. Mei dy ferbettering yn it omtinken wykt de nivoferdieling fan de learlingen yn groep 8 op in oantal nivo's dochs noch frijwat ôf fan de lanlike normearre ferdieling. Yn groep 8 fan de projektskoallen binne relatyf sjoen mear learlingen dy't mei stavering op E-nivo prestearje, tsjinoer folle minder learlingen dy't op de toets in B-skoare helle hawwe. Dy ûngeunstige útslach tsjut derop, dat de learlingen op de projektskoallen oan de ein fan it basisûnderwiis mei Nederlânske stavering achter binne op it lanlike gemiddelde.

Dat jildt net foar it tredde ûnderdiel, it begripend lêzen Nederlânsk. Net alle learlingen witte it hege prestaasjenivo fan groep 6 ek yn groep 8 fêst te hâlden, mar de ferdieling is as de learlingen yn groep 8 sitte noch geunstich te neamen tsjinoer de lanlike ferdieling.

5.4 Konklúzjes en diskusje

Op basis fan de analyzes kinne wy konkludearje dat it projekt Trijetalige Skoalle foldocht oan de doelstelling om de Fryske taalfear dichheid fan de basisskoallelearlingen op it nivo te bringen, lykas dat omskreaun is yn de doe noch jildende kearndoelen foar it Frysk. Fanôf de middenbou sjogge wy dat de learlingen op de projektskoallen yn fergeliking mei de learlingen op de kontrôleskoallen in foarsprong krije op it gebiet fan technysk lêzen Frysk en de Fryske stavering. Dat jildt net allinnich foar de Frysktalige learlingen, mar ek foar de Nederlânsktalige learlingen op de projektskoallen. Dêrby hawwe wy boppedat sjoen dat de learlingen op de projektskoallen mei technysk lêzen Frysk boppe it provinsjale gemiddelde prestearje.

In twadde wichtige konklúzje is dat de foarsprong fan de projektlearlingen op de Fryske taalfear dichheid net ten koste giet fan de Nederlânske taalfear dichheid. De learlingen op de projektskoallen prestearje foar wat betref de Nederlânske taalfear dichheid op itselde nivo as de learlingen op de kontrôleskoallen. Ek dit jildt likegoed foar de Frysktalige as de Nederlânsktalige learlingen. Dêrby hat bliken dien, dat de learlingen op de projektskoallen mei technysk lêzen Nederlânsk en begripend lêzen Nederlânsk omtrint op it lanlike gemiddelde prestearje. Op it gebiet fan Nederlânske stavering sjogge wy dat de learlingen op de projektskoallen in achterstân hawwe op it lanlike gemiddelde, mar dat jildt ek foar de learlingen op de kontrôleskoallen.

In tredde konklúzje is, dat de resultaten foar de taalfear dichheid Ingelsk tusken de projektskoallen en de kontrôlskoallen net sterk fan elkoar ferskille. Foar it Ingelsk toant it ûndersyk dus net oan dat de learlingen op in trijetalige skoalle it helte better dogge as learlingen op in 'gewoane' plattelânsskoalle. Der is hjir en dêr wol in tendins dat de learlingen op de projektskoallen it better dogge. Foaral by de fragen nei it kinnen en it doare te fieren fan in koart petear yn it Ingelsk dogge dy learlingen it better.

It feit dat de projektskoallen goede resultaten boeke op it gebiet fan Fryske taalfear dichheid en de learlingen foar wat betreft de Nederlânske taal op nivo prestearte, makket dat it projekt Trijetalige Skoalle dûbelde winst boekt. Dat der in tendins bestiet om mei mear fertrouwen it Ingelsk doare te praten is de trijedûbelde winst. Yntuskeentiid binne mear basisskoallen yn Fryslân útein set of sille dy ynkoarten útein sette mei it trijetalige ûnderwiismodel.

5 Summary, conclusions, and discussion

5.1 Introduction

In the 1990s it was found that within primary education in Fryslân the attainment targets for Frisian and English were not attained. The project 'Trijetalige Skoalle' (trilingual school) is an attempt to find a solution for this problem. The objective of the project is to develop a form of trilingual education that does justice to the attainment targets for Frisian, Dutch, and English. The aim is to provide optimal education *in* and *of* the three languages. Within the Trijetalige Skoalle the choice has not only been made to teach Frisian, Dutch, and English as a subject, but also to use them as a medium of instruction for other subjects. In the first six grades (4-10 year-olds) Frisian and Dutch are each used as a medium of instruction for 50% of the time. From the seventh grade (11 year-olds) onwards English is added as medium of instruction, and the division is 40% Frisian, 40% Dutch, and 20% English. In comparison with ordinary primary schools the Frisian language has a more prominent position at the project schools. Moreover, in the higher grades of the project schools English is used as a medium of instruction.

The first question with regard to the trilingual education model is if the more prominent position of Frisian within primary education leads to better achievements as far as Frisian language competence is concerned. Additionally, and not less importantly, the question is if the use of Frisian and later also of English as a medium of instruction negatively affects the pupils' Dutch language competence. Do pupils within the trilingual education model get sufficient opportunity to learn and master the Dutch language too?

The answer to these questions is relevant to the development of the trilingual education model in Fryslân. That is why the study has been carried out into the Frisian, Dutch, and English language competence of the pupils at the project schools, each time making comparisons to matching control schools without a trilingual programme. The study has been carried out on the basis of the following main question:

What is the profit of the trilingual education model in terms of language competence in the different languages?

The main question has been split into two subquestions:

- a To what extent is the level of Frisian and Dutch language competence of the pupils at the project schools similar to that of the pupils at the control schools?
- b How do the Frisian and the Dutch language competence of the pupils at the project schools compare to the relevant provincial and national reference groups?

The first subquestion (a) has been answered by comparing the mean scores on the Frisian, Dutch and English language tests of the pupils at the project schools to those of the pupils at the control schools. In order to answer the second subquestion (b) the mean language achievements of the pupils at the project schools have been compared to provincial data regarding Frisian and to national data regarding Dutch whenever possible.

In this summary the main research results are listed once more, starting with the results of the comparative analyses within the project. After that the results of the comparisons to the provincial and national averages are presented. This chapter will be concluded with a short discussion.

5.2 Project schools versus control schools

The pupils in the first two grades (4-6 year-olds) have taken the test “Tweetaligheid voor kleuters” (Bilingualism for pre-school children). The pupils in the third and fourth grade (6-8 year-olds) have taken two tests in both languages: a vocabulary test and a test for technical reading. In grades 5 to 8 (8-12 year-olds) pupils took three tests for both languages: technical reading, spelling, and reading comprehension.

With regard to Frisian language competence a number of differences have been found in the mean scores of the pupils of the project schools and those of the control schools. An overview is given in table 5.1 that summarises the results of the comparative analyses of the mean scores on the Frisian tests.

Table 5.1: Summary of the results of the comparative analyses of the mean scores on the Frisian language tests of the pupils at the project schools as compared to the pupils at the control schools.

	1 st grade	2 nd grade	3 rd grade	4 th grade	5 th grade	6 th grade	7 th grade	8 th grade
Language competence	=	=						
Vocabulary			=	=				
Technical reading			=	>	>	>	>	>
Spelling					>	>	>	>
Reading comprehension					>	=	=	=

In table 5.1 we can see that the pupils in the lower grades of the project schools and the control schools reach the same level on the Frisian tests. This applies both to Frisian-speaking and to Dutch-speaking pupils. As soon as the pupils are in the fourth grade, a difference emerges to the advantage of the pupils at the project schools. The Frisian-speaking and the Dutch-speaking pupils in the fourth grade are ahead of the pupils at the control schools with regard

to technical reading in Frisian. Both the Frisian-speaking and the Dutch-speaking pupils manage to keep this head start up to the eighth grade. In addition, we find that the pupils at the project schools are better at Frisian spelling than the pupils at the control schools. This, too, applies to Frisian-speaking and to Dutch-speaking pupils. The pupils in the fifth grade of the project schools manage to attain a higher score on the reading comprehension test than the pupils at the control schools.

Table 5.2 summarises the results with regard to Dutch language competence.

Table 5.2: Summary of the results of the comparative analyses of the mean scores on the Dutch language tests of the pupils at the project schools as compared to the pupils at the control schools.

	1 st grade	2 nd grade	3 rd grade	4 th grade	5 th grade	6 th grade	7 th grade	8 th grade
Language competence	=	=						
Vocabulary			=	=				
Technical reading			=	=	=	=	=	=
Spelling					=	=	=	=
Reading comprehension					=	=	=	=

With regard to Dutch language competence we can be brief. In all grades the pupils at the project schools attain the same level as their peers at the control schools. This applies both to Frisian-speaking and to Dutch-speaking pupils.

5.3 Comparison to the provincial and national averages

In the fourth chapter the language achievements of the pupils at the project schools regarding a limited number of subskills have been compared to the provincial and national averages. Besides, we have also described the language progress the pupils have made during the project.

Regarding technical reading in Frisian, we have seen that the pupils at the project schools perform much better than pupils in the province of Fryslân on average. The higher achievement levels are found for pupils in the fourth, sixth, and eighth grade. Longitudinal comparisons do not reveal any large relative changes among the pupils at the project schools. We presume that the relatively high starting level plays a role here.

With respect to Dutch language competence, the pupils at the project schools nearly achieve national average on two out of the three tests. Regarding the subskill technical reading in Dutch the pupils clearly improve from the sixth to the eighth grade. With the exception of a

higher percentage of pupils with an E-score on the Dutch test, the distribution is reasonably similar to the national distribution at the moment when the pupils are in the eighth grade of the project schools.

At the moment when the pupils are in the eighth grade, the distribution according to the level of Dutch spelling is also more favourable than when they are in the sixth grade. Given this improvement the distribution of levels of the pupils in the eighth grade still differs considerably from the national normalised distribution. In the eighth grade of the project schools there are relatively more pupils that score at E-level on spelling against far fewer pupils that score a B on that test. This unfavourable result indicates that at the end of primary education the pupils at the project schools are behind national average as regards Dutch spelling.

This does not apply to the third subskill: Dutch reading comprehension. Not all pupils manage to achieve the high level of the sixth grade again in the eighth grade, but, when the pupils are in the eighth grade, the distribution can still be considered favourable compared to the national distribution.

5.4 Conclusions and discussion

On the basis of the analyses we may conclude that the project *Trijetalige Skoalle* meets the objective of raising Frisian language competence of primary school pupils to the level as described in the attainment targets for Frisian as valid from 1993. We find that from the intermediate levels onwards, the pupils at the project schools are ahead of the pupils at the control schools with regard to technical reading in Frisian and Frisian spelling. That does not only apply to Frisian-speaking pupils, but also to Dutch-speaking pupils at the project schools. Moreover, we have found that the pupils at the project schools perform above provincial average as regards technical reading in Frisian.

A second important conclusion is that the head start on Frisian language competence of the project pupils does not negatively affect Dutch language competence. With regard to Dutch language competence the pupils at the project schools achieve the same level as the pupils at the control schools. This, too, applies to both Frisian-speaking and Dutch-speaking pupils. Besides, it has been found that the pupils at the project schools almost attain national average level for technical reading in Dutch and Dutch reading comprehension. As regards Dutch spelling, the pupils at the project schools are behind national average, but that also applies to the pupils at the control schools.

A third conclusion is that there are no big differences between the results for English language competence of the project schools and those of the control schools. Thus, with regard to

English, the study does not show that pupils at a trilingual school perform much better than pupils at an 'ordinary' school. Occasionally there is a tendency towards a better performance of the pupils at the project schools. In particular, they do better with regard to the questions into the ability and confidence to hold a short conversation in English.

The fact that the project schools do well regarding Frisian language competence and that, with regard to Dutch language, the pupils attain average levels doubles the profits of the project Trijetalige Skoalle. The additional tendency towards more confidence in speaking English even triples the profits. By now more primary schools in Fryslân have started or will shortly start implementing the trilingual education model.

Literatuurverwijzingen:

- Baker, C. (1996)
Foundations of bilingual education and bilingualism. Clevedon: Multilingual Matters.
- Beetsma, D (ed.) (2002)
Trilingual Primary Education in Europe. Inventory of the provisions for trilingual primary education in minority language communities of the European Union. Ljouwert/Leeuwarden: Fryske Akademy / Mercator Education.
- Cummins, J. (1987)
Theory and practice in bilingual education. In: *Multicultural education* (pp. 303-329). Paris: OECD.
- Deelstra, H. en J. Ytsma (2005a)
Onderzoeksresultaten groep 3 en 4. Project Drietalige Basisschool. Leeuwarden: Fryske Akademy (interne publicatie).
- Deelstra, H. en J. Ytsma (2005b)
Onderzoeksresultaten groep 5 en 6. Project Drietalige Basisschool. Leeuwarden: Fryske Akademy (interne publicatie).
- Edelenbos, P. (1993)
Opmaat voor kwaliteit. In: M. Vinjé (red.) *Balans van het Engels aan het eind van de basisschool* (pp 109-112). Arnhem: Cito.
- Edelenbos, P., F. van der Schoot en H. Verstralen (2000)
Balans van het Engels aan het eind van de basisschool 2. Arnhem: Cito.
- Inspectie van het Onderwijs (2006)
De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Jong, S. de en A.M.J. Riemersma (1994)
Taalpeiling yn Fryslân. Onderzoek naar de beheersing van het Fries en het Nederlands aan het eind van het basisonderwijs (Proefschrift Katholieke Universiteit Tilburg). Leeuwarden: Fryske Akademy.
- Provincie Fryslân (2007)
De Fryske taalatlas 2007. Friese taal in beeld.
- Provincie Fryslân (2007)
The Frisian language atlas 2007. Frisian language in the picture.
- Verhoeven, L. G. Narian, G. Extra, O.A. Konak en R. Zerrouk (1995)
Toets Tweetaligheid. Arnhem: Cito.
- Ytsma, J. (1997)
De trijetalige skoalle. In projektbeskriuwing foar de stjoergroep. Leeuwarden: Fryske Akademy (interne publicatie).
- Ytsma, J. (2004)
Een school, drie talen: drietalig basisonderwijs in Fryslân. In: R. Aarts, P. Broeder en A. Maljers (red.), *Jong geleerd is oud gedaan. Talen leren in het basisonderwijs* (pp. 111-119). Tilburg: Babylon.
- Ytsma, J. en D. Beetsma (2001)
Utwurking toetsôfname beukerbou. Leeuwarden: Fryske Akademy (interne publicatie).